MICHAIL JURJEVIČ LERMONTOV

(1814—1841)

Narozen v Moskvě, potomek starobylého, zchudlého šlechtického rodu. Matka mu záhy umřela, dětství prožil na venkově u babičky. Teprve ve třinácti letech se do Moskvy vrací a rok nato vstupuje do šlechtického penzionátu při moskevské universitě a později na universitu, kde vládne především díky Bělinskému a Gercenovi vášnivá proticarská nálada. Lermontov veřejně recituje své odvážné svobodymilovné básně a tak horlivě se zúčastňuje všech protestních politických akcí, že nakonec upadne v nemilost a musí universitu opustit. Odjíždí do Petrohradu, s nechutí absolvuje dvouletou školu gardových podpraporčíků, stává se kornetem husarského pluku a plnými doušky užívá velkoměstského života. Je mu dvacet let, stylizuje se do role „lva salónů", kromě lyriky píše Maškarádu a pracuje na nových a nových variantách Démona. V roce 1835 se poprvé pokouší něco ze své tvorby otisknout: protože je to však právě Maškaráda, naráží na zarputilý odpor cenzury. Po ročním úniku na venkov a rezignovaném návratu k petrohradským důstojnickým pitkám přichází pro básníka osudný rok 1837. Lermontov píše vlastenecké Borodino a plamennou báseň proti špinavě inscenované smrti Puškina. Stává se přes noc slavným, ale tím rychleji se ho snaží zbavit vládní kruhy. Je poslán na Kavkaz do vyhnanství. Babička mu vymůže amnestii a básník se brzy vrací. Uvažuje o výslužbě a o založení vlastního časopisu. Je však roku 1840 náhle znovu z trestu odvelen na Kavkaz a tam také umírá, vyprovokován k souboji, 15. července 1841. Petrohradský velký svět přijímá smrt „nespolehlivého" básníka s úlevou, nastrčený soupeř dostává nejnižší možný trest: tři měsíce vězení.

Z Lermontovovy tvorby vyniká lyrika posledních pěti let, poémy Píseň o kupci Kalašnikovu (Pesňa pro kupca Kalašnikova, 1837), Mcyri (1839) a Démon (1839); román Hrdina naší doby (Geroj našego vremeni, 1840) z dramat Maškaráda.

Michail Jurjevič Lermontov

MAŠKARÁDA

DVA BRATŘI

ODEON

OSOBY

ARBENIN, JEVGENIJ ALEXANDROVIČ
NINA, *jeho žena*
KNÍŽE ZVJOZDIČ
BARONESA ŠTRALOVÁ
KAZARIN, AFANASIJ PAVLOVIČ
ŠPRICH, ADAM PETROVIČ
MASKA
ÚŘEDNÍK
HRÁČI
HOSTÉ
SLUŽEBNICTVO

DĚJSTVÍ PRVNÍ

SCÉNA PRVNÍ

Výstup první

HRÁČI, KNÍŽE ZVJOZDIČ, KAZARIN *a* ŠPRICH.
U stolu hrají... Kolem stojí druzí.

PRVNÍ HRÁČ
Ivane Iljiči, já vsadím, dovolíte?
BANKÉŘ
Prosím.
PRVNÍ HRÁČ
Sto rublů.
BANKÉŘ
Hraju.
DRUHÝ HRÁČ
Zlomte vaz!
TŘETÍ HRÁČ
Takhle si ale štěstí nespravíte,
přihoďte...
ČTVRTÝ HRÁČ
Dokud máte čas!
TŘETÍ HRÁČ
Teď práskni!
DRUHÝ HRÁČ
Všechno?... Opatrně, shoří!
ČTVRTÝ HRÁČ
Kdo teď si nedá dvoják na obraz,
ten už si dneska štěstí neudobří.

TŘETÍ HRÁČ *(tiše prvnímu)*
Teď oči do hrsti!
KNÍŽE ZVJOZDIČ
Va banque!
DRUHÝ HRÁČ
Klid, kníže, klid!
Hněv darmo kazí krev — jenom se nezlobit!
KNÍŽE
Nechte si, prosím, tyhle moudré věty!
BANKÉŘ
Přebita!
KNÍŽE
K čertu!
BANKÉŘ
Dovolím si brát.
DRUHÝ HRÁČ *(posměšně)*
Á — kníže hoří, sází jako kat.
Co stojí vaše epolety?
KNÍŽE
Ty jsem si vysloužil a nejsou na prodej.
DRUHÝ HRÁČ *(skrze zuby, odcházeje)*
Mladíčku zelená, ještě se nadouvej!
Trochu víc skromnosti a dobré vůle —
v takovém mládí... při takové smůle!
(Kníže vypije sklenici limonády, sedne si stranou a zamyslí se.)
ŠPRICH *(přistoupí s účastí)*
Nepotřebuje kníže půjčit?... Dal bych, hned,
na směšný úroček... a počkal bych sto let.
(Kníže se chladně ukloní a odvrátí se, Šprich rozmrzele odchází.)

Výstup druhý

ARBENIN *a ostatní.*

Arbenin vchází, zdraví a přistupuje ke stolu; pak gestikuluje s Kazarinem.

ARBENIN

Co, ty už nesedáváš v banku, Kazarine?

KAZARIN

Ne, hochu, dívám se a nechávám hrát jiné.
Jinak jsem ale, jak jsem býval — zato ty,
oženil ses, jsi pán, jsi bohatý —
a na kamarády už, zdá se, nemáš kdy.

ARBENIN

Ba, ukázal jsem kamarádům paty.

KAZARIN

Drží tě práce?

ARBENIN

Láska, milý zlatý.

KAZARIN

Jezdíte po bálech?

ARBENIN

Ne.

KAZARIN

Hraješ?

ARBENIN

Už jsem ztich. —
Kdo je to — tadyhle ten fešák?

KAZARIN

Šprich!
Náš Adam Petrovič!... Tak to se seznámíte. —
(Šprich přistupuje a klaní se.)
Jevgenij Arbenin, můj starý dobrý přítel.

ŠPRICH

Klaním se, já vás znám.

ARBENIN

Jak — znáte? Koho — mě?
Ne, nepamatuji se...

ŠPRICH

Ale ano,
z vyprávění, a opravdu už dávno
vás toužím poznat také osobně.

ARBENIN

Já o vás nevím nic, snad se mi ale zdaří
poznat vás ještě lépe než vy mne.
(Znovu se ukloní jeden druhému.)
Šprich udělá kyselý obličej a odejde.)
Ten se mi nelíbí, znám hezkou řádku tváří,
z něho jde ale strach i za bílého dne;
člověk to není, na mou duši není —
a na čerta se nezdá vypadat.

KAZARIN

Ne, kamaráde, na vzhled nesmíš dát.
Ať je to třeba čert!... Zde si ho každý cení —
půjčí ti, kolik chceš, a hned, a rád.
Jaké je národnosti, těžko říci,
myslím, že nejspíš bude asi Žid —
kdejakou řečí umí promluvit,
v kdekteré kašičce má svoji lžíci,
s kdekým se zná, a hned je jezovít,
hned bezbožník, a leckdy byl i bit,
zkrátka moc dobrý hoch — a jinak kůže hroší.
Tady v tom pelechu se tváří jako hráč —
nu, oblíbíš si ho, až poznáš, co je zač.

ARBENIN

Portrét je náramný, originál už horší. —
A co ten dlouhán tamhle, kdo to je —
s tím knírkem à la mode? Zřejmě se maluje
a dbá na eleganci,
milovník na penzi a velký mistr v tanci,
ne, je to tak? Nu ano, člověče!
A střílet umí jenom do terče.

KAZARIN

Přibližně tak... Byl kdysi vyhnán z pluku
za souboj — či snad, že se nechtěl bít.
Prý nechtěl vraždit — a má přísnou matku,
bál se ji tedy asi zarmoutit.
Za pět let poté byl pak vyzván znova,
to ale nebylo už bez olova.

ARBENIN

A ten s tím rozcuchaným účesem,
ten usměvavý — ne, ne, tuhle ten
s tabatěrkou a s křížem na šíji?

KAZARIN

Á — to je Truščov, znamenitý chlapík,
sedm let sloužil někde v Gruzii
a kohosi tam střelil nebo zapích —
hodil se náramně tam do těch hor,
jenže ho za to dali pod dozor —
a nakonec má kříž... Nu, pro mne za mne!

ARBENIN

Ty si tak ale umíš vybrat známé!

HRÁČI *(volají)*

Kazarin! Kazarina, prosím vás!

KAZARIN

Hned, hned.

(S předstíranou účastí.)
To věřím, člověk pookřeje,
chachacha!

PRVNÍ HRÁČ
Honem!

KAZARIN
Copak, co se děje?
(Živý rozhovor mezi hráči, pak uklidnění; Arbenin si všimne knížete Zvjozdiče a přistoupí k němu.)

ARBENIN
Vy tady, kníže — prvně, nebo zas?

KNÍŽE *(mrzutě)*
Docela na totéž jsem se chtěl zeptat vás.

ARBENIN
Tak to vám odpovím i bez otázky:
mě tady dávno znají, byly dny,
kdy jsem tu vysedal a házel sázky
a pozoroval kolo Štěstěny.
S nešťastníkem jsem neměl slitování,
zato jsem nezáviděl šťastnému.
Hrávali tady různí mladí páni,
neznalí světa, plní šťastných snů,
dychtiví, aby pranic nepropásli,
neschopní vidět život bez příkras.
Zazářili tu přede mnou a zhasli...
Dnes osud chtěl, abych to spatřil zas.

KNÍŽE *(rozechvěle ho bere za ruku)*
Já všechno prohrál!

ARBENIN
Vidím — utopte se!...

KNÍŽE
Co já si počnu!
ARBENIN
Cesty jsou jen dvě:
buď hry a karet nechat úplně,
anebo sednout hned a čekat eso. —
Chce-li však člověk doopravdy hrát,
nesmí mu sejít na rodině, na cti,
střízlivě musí duši ohmatat
a rozložit ji v jednotlivé části
a naučit se číst a poznávat
v neznámých tvářích sebemenší hnutí —
a cvičit, cvičit bez odpočinutí
obratnost rukou celou řadu let,
přezírat svět i boží přikázání,
po nocích hrát a ve dne přemýšlet,
trápit se, trpět, strádat bez přestání
a zachovat si spokojený vzhled —
nezachvět se před stejně silným hráčem,
při výhře si být vědom opaku:
že příští chvíli můžete být ztracen —
a neblednout, když křiknou:
Bídáku!
(Pomlka. Kníže rozčilením sotva poslouchal.)
KNÍŽE
Ale co teď? Co udělám?
ARBENIN
Co chcete.
KNÍŽE
Snad štěstí...
ARBENIN
V kartách štěstí nenajdete.

KNÍŽE
Všechno jsem prohrál! Poraďte — co teď?

ARBENIN
Není mým zvykem udělovat rady.

KNÍŽE
Jdu hrát...

ARBENIN
Ne, kníže ne, pryč od karet —
já půjdu místo vás. Jste příliš mladý...
já jsem byl tenkrát mladší nežli vy,
nezkušený a neuvážlivý,
a někdo mě snad odvrátit z té cesty... *(zarazí se)*
možná, že bych byl třeba nakonec...
(Hledí upřeně na knížete.)
(Změněným tónem.)
Nu — podejte mi ruku, ať mám štěstí,
a ostatní už není vaše věc.
(Přistupuje ke stolu; dělají mu místo.)
Neodmítnete veterána?
Chce zkusit Štěstěnu, ne snad svůj um,
jen zkusit, nevydá-li ho ta dáma
napospas mladším ctitelům.

KAZARIN
Už hoří... už je v plné zbroji...
(Tiše.)
Jen neuklouzni do bláta
a ukaž jim tu, co to stojí
hrát na starého mazáka!

HRÁČI
Račte... Jsme k službám... Kdo se bojí,
ať odstoupí.

PRVNÍ HRÁČ *(do ucha sousedovi)*

Teď pozor, teď se snaž!...
Mám, hochu, strach, že tenhle Barabáš
bude moc hořká pilulka, moc hořká.

(Hra začíná, všichni se nahrnou ke stolu, tu a tam různé výkřiky, během následujícího dialogu mnozí mrzutě odcházejí od stolu. Šprich odvádí Kazarina do popředí scény.)

ŠPRICH *(poťouchle)*

Nějak se houfujou, to přijde bouřka.

KAZARIN

Jak on jim vytře zrak co nevidět!

ŠPRICH

Mistr, co?

KAZARIN

Býval.

ŠPRICH

A co teď?

KAZARIN

Co teď?
Ženatý člověk, bohatý a ctěný,
napohled jehňátko — a dravec pořád stejný...
Přirozenost se nepoddá.
Prý se dá zvládnout. Pánbůh naděl!
Hlupák, kdo tohle povídá!
Tvař se mi třeba jako anděl —
byl v duši ďas? —
tak je tam zas!
I v tobě...
(poplácá ho po rameni)
i když menší, o moc,
sedává ďas a mžiká ven!

(Přicházejí dva hráči v živém rozhovoru.)

PRVNÍ HRÁČ

Já ti to říkal!

DRUHÝ HRÁČ

Jaká pomoc,
to přišla kosa na kámen!
Však nejsem sám — vzal všechny na potkání,
až se mi z toho v lebce tmí...

KAZARIN *(přistoupí)*

Co, nestačíte na něj, milí páni?

PRVNÍ HRÁČ

Váš Arbenin je mistr.

KAZARIN

Jděte mi!

(Vzrušení u stolu mezi hráči.)

TŘETÍ HRÁČ

Ten shrábne na desítky tisíc, na sta!

ČTVRTÝ HRÁČ

Však on se spálí.

PÁTÝ HRÁČ

Uvidíme...

ARBENIN *(vstane)*

Basta!

(Vezme zlato a odejde, ostatní zůstanou u stolu; Kazarin a Šprich jsou také u stolu. Arbenin, celý bledý, mlčky bere knížete za ruku a odevzdává mu peníze.)

KNÍŽE

Do smrti jsem vám vděčný, na mou čest —
zachránil jste mi život...

ARBENIN

A nic více?

Peníze asi nejsou nic?
(Trpce.)
Skutečně není snadné říci,
co z toho dvojího je víc.

KNÍŽE

Byla to od vás oběť.

ARBENIN

Ani trochu,
rád jsem si zase jednou vzbouřil krev,
já sedám ke hře, milý hochu,
tak jako jiní chodí do bitev.

KNÍŽE

Mohl jste přece prohrát.

ARBENIN

Ale jděte...
ty roztomilé dny už jsou ty tam —
vidím skrz naskrz, všechny finty znám,
a právě proto teď už nehrávám.

KNÍŽE

Vy odmítáte vděčnost.

ARBENIN

Nu, když chcete,
řeknu to upřímně — moc málo na ni dám,
nikdy a nikomu jsem nebyl zavázán,
jakživ jsem nemiloval tohle pouto,
a konal-li jsem dobro, pak ne proto,
že by mě k tomu nutil vděk —
ne, viděl jsem v tom užitek.

KNÍŽE

Tohle vám nevěřím.

ARBENIN

Vždyť nemusíte.

Jsem lenoch, nesnažím se předstírat
a přetvařovat se a lhát — i když by snad...
Nu, nechme toho, škoda řečí, viďte.
(Odmlčí se.)
A pak — co tady máme mudrovat,
jsou svátky, tady pro nás už nic není,
neškodilo by trochu rozptýlení,
právě dnes večer, myslím, Engelhardt
pořádá maškarní...

KNÍŽE
Vím.

ARBENIN
Pojďme!

KNÍŽE
Velmi rád.

ARBENIN *(stranou)*
Aspoň si mezi lidmi odpočinu.

KNÍŽE
Tam budou, pane, ženy... ženy... inu —
zázrak... a bývá tam prý dokonce...

ARBENIN
Co je nám do toho, ať si tam je kdo chce!
Na maškarní se chodí beze suity
a na tituly se moc málo dbá,
maskou se zahaluje podoba,
aby tím líp se odkrývaly city.
(Odejdou.)

Výstup třetí

Též kromě Arbenina a knížete Zvjozdiče.

PRVNÍ HRÁČ
Ten toho nenechat, bylo to takové...

DRUHÝ HRÁČ
Nenechá rozmyslet, nestyda nestydatý.

SLUHA *(vejde)*
Prostřeno k večeři.

PÁN DOMU
Nu, pojďme, pánové,
šampaňským zalijeme ztráty.
(Odejdou.)

ŠPRICH *(sám)*
A teď je ale nouze o radu:
moc rád bych ještě stihl Arbenina —
a nechce se mi odtud o hladu.
(Přiloží prst k čelu.)
Ták! Tady pojím, napiju se vína —
a potom honem na maškarádu!
(Odchází a něco si povídá.)

SCÉNA DRUHÁ

MAŠKARNÍ PLES

Výstup první

Masky, ARBENIN, *potom* KNÍŽE ZVJOZDIČ.
Dav přechází po scéně dopředu a dozadu: vlevo pohovka.

ARBENIN *(vejde)*

Všichni se veselí, jen já to nedovedu.
Marně jsem doufal, že se rozptýlím...
má fantazie spí a srdce mám jak z ledu:
oni jsou cizí mně a já jsem cizí jim!
(Přichází kníže a zívá.)
A vida, mladá generace.
Býval jsem jiný za svých mladých dnů?
Co, kníže, zhlédl se v nějaké krásné masce?

KNÍŽE

Kdepak, a chodím tu už hodinu.

ARBENIN

Ach tak, už chápu, vy jste roztomilý;
pro vás je štěstí ptáčník — a vy pták!
To by se mnozí rádi přiučili.

KNÍŽE

Ne, jsou tu hloupé masky...

ARBENIN

Naopak,
maska je vždycky něčím přitažlivá:
když mlčí, vzrušuje nás tajemstvím,
když promluví, je milá zase tím,
že si k ní domyslíme vše, co zbývá —

úsměvy, pohledy... a co já vím!
Tak třeba, kníže, podívejte tamhle —
jak vznosně jde ta pěkná „Turkyně"!
Vysoká, hezky plná, nožky malé...
a pak — jak vášnivě a svobodně
se jí dmou prsa, přitom jak je něžná!
A co můžete vědět, kdo to je?
Možná že je to nedostupná kněžna,
v salónech studená Diana bez duše —
a tady pod maskou ohnivá Venuše,
která k vám třeba zítra večer přijde
a zase tajně zmizí jako v snách...
Jen trochu kuráže, vás neubyde —
a zkrácen nebudete, žádný strach.
(Odejde.)

Výstup druhý

KNÍŽE *a* ŽENSKÁ MASKA.

Jedno domino přistupuje a zůstává stát; kníže stojí v zamyšlení.

KNÍŽE

To se to mluví — jenže přijde ráno,
a já se zatím nudou uzívám...
Tady jde jedna... dej bůh!
(Jedna maska se oddělí a plácne ho po rameni.)

MASKA

Já tě znám!

KNÍŽE

A důvěrně, jak pozoruji.

MASKA

Ano,
znám i tvé nejtajnější myšlenky.

KNÍŽE

Potom já sám vím mnohem míň než ty.
(Nakukuje pod masku.)
Nu ať, když máš tak roztomilé rty.

MASKA

Líbím se ti — tím hůř!

KNÍŽE

A pro kohopak?

MASKA

Nu... pro jednoho z nás.

KNÍŽE

Ty toho víš!...
Já si zas myslím pravý opak,
a žádným proroctvím mě nezděsíš.
A třeba nejsem zrovna příliš čilý,
vyzvím, kdo jsi — i bez ptaní...

MASKA

Pak tedy asi víš, můj milý,
čím skončí naše setkání?

KNÍŽE

Čím? Pohovoříme si chvíli —
a rozejdem se.

MASKA

Rozejdem?

KNÍŽE

Vpravo a vlevo, tam a sem...

MASKA

A co když jsem tu schválně kvůli tomu,
abych tě viděla a ty mě též,

a co když slíbíš, dřív než půjdeš domů,
že na mne nikdy nezapomeneš,
a až ti zmizím, budeš volat za mnou:
Vrať se mi, rád dám sbohem životu,
jenom když ještě uslyším z tvých rtů
jediné slovo — na shledanou!...

KNÍŽE
Jsi chytrá, jenomže moc povídáš!
Říkáš-li ale, že mě znáš,
pověz mi, co jsem vlastně zač?

MASKA
Jsi člověk s rozvrácenou duší blázna,
jsi slabý, bezbožný, samolibý a zlý;
dokonale se v tobě zrcadlí
nynější doba, skvělá, ale prázdná.
Všechno chceš mít a toužíš po vášních,
máš ale strach, že jimi budeš zdrcen,
pohrdáš lidmi bez hrdého srdce —
a sám jsi hříčkou v rukou mnoha z nich.
Tak vidíš, znám tě...

KNÍŽE
Lichotíš mi, dámo.

MASKA
Spáchal jsi mnoho zla.

KNÍŽE
Neúmyslně — snad.

MASKA
Kdoví! Jen tolik je mi známo,
že pro ženu je zlé tě milovat.

KNÍŽE
Já lásku nehledám.

MASKA

Jen řekni: Nedovedu.

KNÍŽE

Ne, přestal jsem.

MASKA

A co když náhoda
přivede ženu, která chce být tvá?
Když přijde Ona — budeš dál jak z ledu?

KNÍŽE

Jenomže jaká Ona — ideál?

MASKA

Ne, prostě žena... jaké vyptávání.

KNÍŽE

Ukaž mi ji, ať přijde, čekám na ni.

MASKA

Chceš toho přespříliš, jen uvaž, co sis přál.
(Krátká odmlka.)
Nečeká na slzy a na vyznání
a nechce ti být v ničem na obtíž...
. . . . . .
Jen jedno slib: že necháš vyzvídání,
kdo je — a navždy o všem pomlčíš.

KNÍŽE

Nebudu vyzvídat a zapřísahám se ti,
že mlčet umím jako zabitý.

MASKA

Tak tedy pojď! Měj ale na paměti,
že nežertujeme — já ani ty...
(Odejdou zavěšeni.)

Výstup třetí

ARBENIN *a* DVĚ MASKY.

Arbenin táhne za ruku mužskou masku.

ARBENIN

Už ale dost, dost, to je neslýchané,
a na mou čest, že tohle nestrpím!
Vy mě tu drze urážíte... pane —
víte, kdo jsem?

MASKA

Vím, kdo jste byl, to vím.

ARBENIN

Tak masku dolů, ale honem,
jinak se spolu nedohodnem.

MASKA

Proč to? Má tvář vám pranic nepoví,
vidím vás prvně, tak jako mě vy.

ARBENIN

Ne, máte ze mne příliš strachu, pane,
marš, táhněte, jste baba beze cti!

MASKA

Nu, sbohem, ale buďte na číhané —
dnes v noci vás tu potká neštěstí!
(Zmizí v davu.)

ARBENIN

Počkej... je pryč!... Kdo je to? Pro mne za mne,
zas nějaký můj nepřítel, to známe,
takových hlupáků jsme viděli!
Chachacha! Šťastnou cestu, příteli...

Výstup čtvrtý

ŠPRICH *a* ARBENIN.

Objeví se Šprich. Na pohovce sedí dvě ženské masky, kdosi přistupuje a má se k nim, bere je za ruce... jedna z nich se mu vytrhne a odejde, z ruky jí sklouzne náramek.

ŠPRICH

Tak, Jevgeniji Alexandroviči,
vy jste mu dal, vy jste mu ale dal...
Kdo byl ten pán?...

ARBENIN

To jsem jen žertoval —
s přítelem.

ŠPRICH

Ano, jenže on to líčí
jinak, ten žertík: viděl jsem, že šel
a nadával tam na vás.

ARBENIN

Na mne? Komu?

ŠPRICH

Nějaké masce.

ARBENIN

Dobře, dejme tomu. —
Sluch ale máte, to jsem neviděl!

ŠPRICH

Mám, ale mlčím, nejsem prosím bába —
do cizích věcí nerad strkám nos.

ARBENIN

Je vidět. — Povídá se všelicos,
že... víte o tom?... To je ale hanba...

ŠPRICH

Co, prosím?

ARBENIN
Ale nic, už radši dost,
to je tak jenom žertík pro zasmání...
ŠPRICH
Jen prosím vás...
ARBENIN
Prý máte krásnou paní.
ŠPRICH
Jen račte, to jsem zvědav...
ARBENIN
Není nač.
(Změněným tónem.)
Jezdí k vám ten s tím knírkem — tak co chcete?
(Pohvizduje si písničku a odchází.)
ŠPRICH *(sám)*
Aby ti jazyk shnil... ty machomete!
Jenom se směj, sám budeš paroháč!
(Zmizí v davu.)

Výstup pátý

PRVNÍ MASKA, *sama.*
Rychle, rozčileně vejde a klesne na pohovku.

PRVNÍ MASKA
Ach!... sotva dýchám... a on pořád za mnou,
kdyby mi strhl masku, bože... ne,
nepoznal mě... to by měl podívanou—
nemůže přece tušit o ženě,
okolo níž se jindy všechno točí,
že mu tu takhle padne do náručí
a bude prosit, prosit o soucit!

Ani ne o lásku, jenom o sladkou chvíli,
a bude šeptat: Já jsem tvá, můj milý!
Nikdy se nesmí dovědět, kdo jsem...
Ne, nikdy... ale prosil o prsten,
o něco na památku... prsten... proč ne,
jenomže to je strašně nebezpečné...
(Spatří na zemi náramek a zvedne jej.)
Náramek!... Někdo ztratil... nu, co chci:
mám dárek, cizí, ale nevídáno...
aspoň mě nepozná.

Výstup šestý

MASKA *a* KNÍŽE ZVJOZDIČ.

Kníže s lorňonem se spěšně prodírá davem.

KNÍŽE
Je, je to ona, ano.
Teď už ji poznám mezi tisíci.
(Usedne na pohovku a vezme ji za ruku.)
A už mi neutečeš... nikdy... nikam.

MASKA
Co říkáte, vždyť já vám neutíkám —
co chcete?

KNÍŽE
Vidět vás.

MASKA
Tak — ale? Docela!
Vždyť mě snad vidíte...

KNÍŽE
Ne, nebuď na mě zlá!...
Ty žertuješ... a já... Ne, když teď okamžitě

nesundáš masku, strhnu ti ji sám —
tebe chci uvidět a uvidím tě,
tvou božskou tvář, a nejen tenhle klam,
tvou krásu...

MASKA

Ano, vy jste všichni stejní,
vy muži... opravdu, vám nestačí
to, že vás miluji... muž pro své rozptýlení
chce ženskou čest — vy nejste jinačí;
chcete, abyste někde na procházce,
na plese, nebo kde byste mě zhléd,
přátelům mohl vtipně vyprávět
komickou věc o jedné divné masce
a dodat: tamhle je — a prstem ukázat.

KNÍŽE

Já znám tvůj hlas.

MASKA

Tak? — Musíte ho znát!
To je dost, že jste si to uvědomil!
Aspoň sto žen má právě takový;
zkuste to u všech — poznáte svůj omyl.

KNÍŽE

Mé štěstí není úplné.

MASKA

Kdo ví!
Nechtějte znát, co s vámi osud tropí...
Nebývá vždycky pravda, co se zdá:
třeba jsem stará sešlá šereda...
a maska je můj štít.

KNÍŽE

Ne, nejsem hloupý,
znám polovic tvých krás — a srdce sní

a v obraznosti zná i ostatní.

MASKA *(chce odejít)*
Sbohem, a navždy!...

KNÍŽE
Ne, ne, krásná paní,
ty víš, že jsem tě prosil o dárek —
to se mnou nemáš trochu slitování?

MASKA *(ustoupí o dva kroky)*
Ne, soucit mám — zde je můj náramek.
(Hodí náramek na zem. Zatímco on ho zvedá, ona zmizí v davu.)

Výstup sedmý

KNÍŽE, *potom* ARBENIN.

KNÍŽE *(marně ji hledá očima)*
Je pryč... je pryč!... Ach, tušit, co se stane...
Vyzrála na mne, vytřela mi zrak!
(Spatří Arbenina.)
Á — vida!

ARBENIN *(kráčí zamyšleně)*
Kdo to byl, ten prorok?... Ba ne,
to nebyl žert, to nebylo jen tak...

KNÍŽE *(přistoupí k němu)*
Srdečný dík za vaši skvělou lekci —
pomohla.

ARBENIN
To mě těší.

KNÍŽE
Ale štěstí
přece jen bylo ptáčník — a já pták. —

ARBENIN

Nu ano, ano, štěstí vždycky tak.

KNÍŽE

Jenomže teď je z toho pravý opak:
už jsem si myslel, že mám vyhráno —
a teď je víno pryč a vidím dno,
a nebyl-li to sen, jsem strašný hlupák.

ARBENIN

Nevím, co bylo, nemohu se přít.

KNÍŽE

Ne, vážně, musíte mi poradit.
Všecko vám povím...
(Několik slov šeptem.)
Ano, prostě žasnu!
Pak uklouzla — a pryč...
(Ukáže náramek.)
tak jako ve snu. —
Žalostný konec.

ARBENIN *(s úsměvem)*

Zato začátek!
Ukažte... roztomilý náramek...
Někde jsem takový už viděl... Bože...
už nevím, ne, to není možné.

KNÍŽE

Kde já ji najdu!

ARBENIN

Je jich tu až tma,
chyťte si některou — a bude dobře.

KNÍŽE

Co když to ale nebude ta má?

ARBENIN

Tak nebude, co na tom, jaké hoře,

vždyť je to jedno… Představte si, že…

KNÍŽE

Ne, já ji najdu třeba na dně moře,
najdu ji, náramek mi pomůže!

ARBENIN

Tak pojďte, kníže, projdeme to trochu
a uvidíme… ale říkám vám —
není-li husa, dávno je tatam
a není tady po ní ani slechu.

SCÉNA TŘETÍ

Výstup první

JEVGENIJ ARBENIN *vejde:* SLUHA.

ARBENIN

Tak večer už je za mnou, to jsem rád.
Konečně snad si chvíli odpočinu,
ze všech těch bláznivin a maškarád
mám opravdu už kocovinu.
Prováděl jsem tam ale hlouposti!...
Mladíkovi jsem kázal o štěstí,
počítal náramky a spřádal podezření
a snil jsem za druhé, tak jako poéta...
V mých létech! Na mou duši, tohleto
už pro mne není!
(Sluhovi.)
A copak paní, paní už tu je?

SLUHA

Ne, prosím.

ARBENIN

Kdy se vrátí?

SLUHA

Milostpane,
prý kolem dvanácté.

ARBENIN

Vždyť už jsou dvě —
do rána tam snad přece nezůstane!

SLUHA

Já nevím, prosím.

ARBENIN
Jdi — a svícen postav tam;
až bude třeba, tak tě zavolám.
(Sluha odejde; Arbenin se posadí do křesla.)

Výstup druhý

ARBENIN *(sám)*
Ne, spravedlnost boží neotálí —
za každou špatnost přijde jednou trest,
za lásku láska, bolest za bolest.
Byl čas, kdy cizí ženy čekávaly
na mne — a dnes, dnes čekám tedy já...
Býval jsem mladý, ony roztomilé,
a přece — nerad myslím na ty chvíle,
marně jsem žil a hloupě, zbůhdarma;
milovaly mne, mnohá byla má —
já ale nemiloval nikdy žádnou,
už předem jsem znal konec románku
a slova lásky říkal jsem tak snadno —
tak jako stará chůva pohádku.
Divně jsem žil — a někdo z kamarádů
mi dal v té době ošemetnou radu:
ožeň se, ženatý má právo žít,
bez lásky žít a už se nesoužit.
Našel jsem ženu pokornou a jemnou,
andělsky krásnou ve tváři —
jako obětní beránek šla se mnou,
když jsem ji vedl k oltáři...
A to, co bylo v duši podupáno,
procitlo z dávna do přítomnosti,

poznal jsem, že ji miluji, ach ano —
přiznám se — zachvěl jsem se úzkostí.
Zas miluje a bouří srdce moje
a duše zase touží snít a žít...
rozbitý člun byl vržen do příboje —
kde najde přístav, bezpečnost a klid?
(Zamyslí se.)

Výstup třetí

ARBENIN *a* NINA.

Nina vejde po špičkách a políbí ho zezadu na čelo.

ARBENIN

Konečně tedy! Pěkně vítám, Nino!

NINA

Vždyť není snad tak pozdě?

ARBENIN

Je,
čekám tu na tebe už přes hodinu.

NINA

Ano?
To jsi moc hodný.

ARBENIN

Myslíš... hlupák, ne?
Ať čeká... já si zatím...

NINA

Evžene!
Proč jsi tak zlý? Ať tančím nebo klečím,
nikdy a ničím se ti nezavděčím.
Když nejsem s tebou, sedíš, čekáš mě,
stýská se ti, a když se setkáme,

bručíš. — Proč prostě neřekneš: Pojď, Nino,
budeš jen má — co je nám po světě!
Společnost, plesy, všechno nechme mimo,
co má kdejaký hejsek v korzetě
vídat mou ženu celé dny a noci,
takže jí potom zbyde na domov
jenom pár chvil, pár úsměvů a slov...
Řekni to, řekni, vždyť já sama to chci,
a odjedeme spolu někam do vsi —
copak já stojím o svět, o módu
nebo o tuhle nudnou svobodu?...
Ale ne, dost... co se to se mnou stalo...
nechala jsem se strhnout, jako když...
Viď, ty mě miluješ, ale tak málo,
že dokonce už ani nežárlíš!

ARBENIN *(usmívá se)*
Proč to? Chci klid a nemiluju bouře,
a žárlivost je směšná.

NINA
Dobře!

ARBENIN
Hněváš se?

NINA
Ne, já ti jen děkuji.

ARBENIN
Jsi ale smutná.

NINA
Nejsem, chci jen říci,
že už mě nemiluješ.

ARBENIN
Ale jdi!
Nino!

NINA

Co, prosím?

ARBENIN

Já vím více:
osud nás navždy spjal, tebe a mne,
snad omylem, snad, snad... to nesuďme. —
(Přitáhne si ji na kolena a líbá ji.)
Ty — ty jsi mladá duší, mladá léty
a z knihy života jsi přečetla
titulní list, nic víc, a celé světy
dobra i žalu, radosti i zla
máš před sebou, máš ještě volné cesty
a můžeš věřit v život, jas a štěstí —
tvá minulost je neposkvrněná!
Oddala ses mi bezelstně a čistě,
neznalas lásku, sebe ani mne —
a miluješ mě, ale jako dítě,
lehounce, hravě, neodpovědně.
Já tebe miluju ne tak, já mnoho viděl,
procítil, prožil, mnoho znám a vím,
často jsem miloval, častěji nenáviděl —
a trpěl, ano, trpěl především!
Zprvu jsem všechno chtěl, a v krátké době
vším zase pohrdal až ukrutně,
nerozuměl jsem světu ani sobě,
anebo svět zas nerozuměl mně.
Pochopil jsem, že na mně leží kletba,
na všem jsem viděl její znamení
a chladně jsem se učil žít a nedbat
o blaženost a štěstí na zemi...
Tak prošla celá léta. Dnes, má milá,
když je to pryč a když jsi se mnou ty,

jen s hnusem mohu myslet na ty dny,
na léta, jež mi srdce otrávila.
Jak já jsem nechtěl chápat, čím mi jsi!
Pak mi však spadla tvrdá kůra s duše,
přestal jsem vidět jen ten temný proud
a byl jsem tebou zachráněn a vzkříšen
pro lásku, pro dobro a pro život.
Jenomže někdy přece jen se vrací
z minulosti mé dávné prokletí
a démon zla mi světlo ve tvých zracích,
tvůj hlas, tvůj úsměv stírá z paměti.
Pak v sobě bojuji s černými myšlenkami,
s tím strašným, těžkým mračnem mezi námi,
mlčím a bojím se tě polekat,
mám strach, že by ta divná, temná síla
i jenom dotekem tě zahubila —
a ty pak říkáš: on mě nemá rád!
(Ona na něho laskavě hledí a hladí ho po vlasech.)

NINA
Ty jsi tak zvláštní člověk, strašně zvláštní...
Když takhle krásně mluvíš o lásce
a každé tvoje slovo hoří vášní,
chce se mi všemu věřit, ano, chce;
jenomže často...

ARBENIN
Často?

NINA
Ne, jen někdy.

ARBENIN
Já vím a rozumím tvé odpovědi.
Mé srdce je už příliš staré, a to tvé
pro mládí mnoho věcí nechápe —

láska by přesto mohla býti táž.
Když já jsem, Nino, byl v těch letech, co ty,
uměl jsem věřit.

NINA
Zas už vyčítáš.

ARBENIN
Ne... já jsem šťastný, šťastný... ale krutý,
šílený pomluvač; ne, když jsem s tebou sám,
daleko ode všech, víš, od těch tupců tam —
jsem šťastný, ano... Dost už minulosti,
co bylo, bylo, nechme toho, co s tím!
Za všechny hořkosti těch černých dnů
mi Stvořitel dal tebe, miláčku!
(Líbá jí ruce, tu uvidí, že na jedné chybí náramek, a zarazí se.)

NINA
Copak ses lekl... copak je, co... řekni?

ARBENIN *(vyskočí)*
Já?... Nic, nic — kde máš druhý náramek?

NINA
Je pryč.

ARBENIN
Jak — pryč?

NINA
Snad se mi nějak svlék
a ztratil se. Však nebyl nijak cenný,
stál dvacet rublů, víc ne, to nic není.
A nemrač se, já za to nemůžu.

ARBENIN *(se založenýma rukama se na ni upřeně dívá)*
Tak on se tedy ztratil?

NINA *(uraženě)*
Ne, já lžu!

ARBENIN *(pro sebe)*
Ta shoda!

NINA
Nejspíš spadl pod sedadlo
v kočáře, pošlete ho prohledat.
Tušit to, tak mě ani nenapadlo
si tyhle šperky brát...

Výstup čtvrtý
PŘEDEŠLÍ *a* SLUHA.

ARBENIN
(zazvoní, vejde sluha)
Prohledej kočár, ale hledej dobře,
ztratil se náramek... A nedej bože,
jestli ho nenajdeš!
(Nině.)
Vím, oč mi jde —
o čest a štěstí.
(Sluha odejde. Po krátké pauze.)
Ale co když přijde,
že tam nic není?

NINA
Tak je někde jinde.

ARBENIN
Jak to? Jak — jinde? Ty víš kde?

NINA
Nikdy jste nebyl takhle hrubý
a skoupý; nejsem jako vy —
hned zítra koupím za své rubly
nový, a právě takový.

(Vejde sluha.)

ARBENIN

Tak co?... Mluv, mluv!

SLUHA

Já, pánbůhví,
prohledal kočár...

ARBENIN

A nic — marně?!

SLUHA

Nic, prosím.

ARBENIN

To jsem věděl. — Jdi!
(Významný pohled na Ninu.)

SLUHA

Třeba se ztratil na maškarním.

ARBENIN

Tak tam — jste tedy byla!...

Výstup pátý

PŘEDEŠLÍ *kromě sluhy.*

ARBENIN *(sluhovi)*

Jdi!
(Nině)
Nemohla jste mi prozradit, kam jdete,
co, madame? — Snad bych byl směl nabídnout
své služby, myslím skromný doprovod —
tam bych vás nebyl hlídal, rozumějte,
odvezl bych vás tam a zpět, víc nic.
S kým jste tam byla?

NINA

Mne se ptejte!
Lidí se zeptejte, ti vědí víc.
Řeknou vám všechno jako z poznámek:
Kdo se mnou byl a s kým jsem hovořila,
a co jsem říkala a co jsem pila,
komu jsem darovala náramek —
a dovíte se toho o své ženě,
že sám byste byl viděl mnohem méně...
(Směje se.)
Ne, já se tomu mohu jenom smát!
Jen nechápu, co je to za nápad,
pro nic a za nic dělat mrzutosti.

ARBENIN

Jenom si dopřej smíchu po libosti,
není-li to tvůj poslední, jsem rád!...

NINA

Nebudu jistě bez příležitosti,
chceš-li mne dále takhle častovat.

ARBENIN

Kdoví! Kdoví! I to je možné...
Víš, Nino, já tě nemám jenom rád —
miluju tě tak upřímně a vroucně,
jak jenom může člověk milovat,
a tím jsem směšný, ovšem... Jiní mají
milión cílů, nadějí a snů,
o leccos v životě se zajímají —
některý chce mít plnou pokladnu,
jiný se žene za leskem a slávou,
ten za hodnostmi, tituly a ctí,
ten za společností a za zábavou,
jiný zas touží po učenosti,

ten cestuje, ten karbaní, ten pije...
já četl, cestoval i karty hrál,
i dřel se a zas o nic nestaral,
poznal jsem ženy podlejší než zmije,
i přátele jsem měl a opustil je,
hodnostem jsem se smál, po slávě netoužil,
a věčný stesk mě štval i v bohatství i v bídě,
všude jsem viděl zlo, hru jeho temných sil —
a nepoddal jsem se mu nikdy, nikde.
Všechno, co ještě mám, jsi, Nino, ty,
ty — slabé stvoření, ty — anděl krásy,
tvá láska, úsměv, pohled, oči, vlasy —
a všechno ostatní jsou nicoty!
Pokud jsi moje, pokud mě máš ráda,
jsem člověk, nezoufám a žiji, jsem —
byl-li jsem tebou ale podveden
a s láskou, s láskou hřál na srdci hada
do této chvíle, až po tento den...
jestli mě klameš a já správně tuším,
pak... Nino, Nino, já mám tvrdou duši,
tvrdší než kámen, ale jestliže
zahoří ohněm, nic jí nezabrání,
kypí jak láva, škvaří se a vře,
rozlévá se a nezná slitování —
sám, bez zákona vykonám svou mstu
a bez jediné slzy, zcela chladně
rozervu pouto našich životů.

(Chce ji vzít za ruku, ona uskočí stranou.)

NINA

Nech mě, jdi ode mne... jsi hrozný!

ARBENIN

Snad ne?

Proč hrozný? Ne, jen směšný, nežertuj!
Nu jen se smějte!... Proč se stavět zády,
proč blednout před cílem?... Kde je ten tvůj —
milovaný, tan kašpar z maškarády?
Kde je? Ať přijde, potěšte se s ním,
vy ztrápená a zarmoucená milá, —
Utrpení, jež jste mi způsobila,
lze dokonat už jenom právě tím. —

NINA

To není už jen nedůvěra ke mně,
když jste si schopen tohle vymyslet!
A také už to není pro smích jen mně —
vždyť tomu by se vysmál celý svět!

ARBENIN

Ach, jen se vysmějte, vy staří hlupci,
vy manžílkové, kterým jsem se smál,
když jsem je kdysi snadno klamával,
vy, kteří přitom žijete jak světci
na nebesích... vy slepí blažení! —
Vím všechno... Sbohem, ráji ztracený,
i na nebi i tady na zemi!
(Nině)
Jdi pryč, jdi pryč, ty nejsi moje žena!
Myslil jsem si, že bude litovat
a přizná se a padne na kolena —
a ona umí takhle, takhle lhát!
Jediná slza by mě obměkčila,
jediná... ale výsměch... ale smích!...

NINA

Nevím, kdo mě tak pomluvil, čí hřích
vám odpouštím — já ničím nezhřešila;
lituji, teď pro dobrou pohodu

a pro útěchu vám — lhát nebudu.

ARBENIN

Mlč... prosím tě, už mlč, mlč!...

NINA

Přisahám bohu:
jsem bez viny, což nechceš rozumět?
Vyslechni mě, vždyť přece víš —

ARBENIN

Nech toho,
co mi chceš povídat, znám nazpaměť.

NINA

Mě bolí, že máš ke mně nedůvěru
a můžeš mě tak strašně urážet,
vždyť já tě miluji vším srdcem —

ARBENIN

Na mou věru —
moc včasné vyznání! Dík za poctu...

NINA

Co tedy vlastně chceš? Mluv, řekni...

ARBENIN

Mstu!

NINA

A komu se chceš mstít?

ARBENIN

Však přijde čas a tehdy
se podivíte!

NINA

Chceš-li se mstít mně,
jsem zde, nač ještě čekáš?

ARBENIN

Promiňte,
hrdinství není vaše věc.

NINA *(s opovržením)*
Čí tedy?
Čí, mluvte!

ARBENIN
O koho se bojíte?

NINA
Kolikrát ještě budeš takhle hrozný?
Evžene, přestaň... tvoje žárlivost
mě zabije... už dost, už dost.
Já prosit neumím a ty jsi neúprosný —
přesto ti odpouštím, i přesto.

ARBENIN
Marná ctnost.

NINA
Ještě je svědomí, jež hlodá, hlodá
a neodpouští, nesmí.

ARBENIN
Vaše škoda!
(Ona s pláčem odejde.
On sám.)
Hle — žena!... Vždycky táž, má — nebo tvá...
znám vaše lásky, vaše vyčítání —
a strašně, strašně platím za poznání,
jehož se mi tak hojně dostává!...
A proč by měla věřit mojí lásce?
Mě milovat — co jsem to po ní chtěl?...
(Přistoupí ke dveřím ženina pokoje a poslouchá.)
Co dělá — směje se mi, vysmívá se?...
Ne, pláče, pláče.
(Odcházeje)
Pozdě, bohužel!...

DĚJSTVÍ DRUHÉ

SCÉNA PRVNÍ

Výstup první

BARONESA *sedí unavena v křesle. Odhodí knihu.*

BARONESA

K čemu my ženy vlastně žijeme?
Abychom hrály hloupou maškarádu
pro cizí vkus? George Sand má skoro pravdu —
co je dnes žena, co? Co vlastně jsme?
Předměty rozkoše a hříčky cizích vášní,
figurky na hraní, tvorové bez vůle!
Obhájce nemáme, jen soudci jsou — a strašní.
Jak žena projeví svůj vlastní cit, je zle;
ne, žena musí lhát a rdousit duši:
od mládí, od dětství, od kolébky ji mučí,
chystají k prodeji a duši drancují.
Obviňují ji z hříchu sebelásky —
a v lásce ke druhým jí zbraňují.
Když zahoří a poddá se své vášni,
bázeň a rozvaha ji štvou a štvou,
a běda jí, když zapomene na svět
a nezapře svou duši zmučenou!
Štěstí a klid už nedostane nazpět.
Společnost nechce vědět o duši,
chce povrch, zevnějšek, chce vnější ctnost,
a třikrát běda, kdo ji poruší —

pro toho žádný trest pak není dost.
(Chce číst.)
Ne, nemohu... číst nemohu... ach, když vím,
co je, co bylo, musím se ho bát
jak nepřítele — ještě teď se divím,
jak jsem to vůbec mohla udělat.
(Vejde Nina)

Výstup druhý

NINA
Vyjela jsem si na projížďku v saních
a napadlo mě: copak mon amour —
co asi dělá: podívám se na ni.

BARONESA
C'est une idée charmante, vous en avez toujours.
(Obě se posadí.)
Venku je fujavec a mrazík, moje malá,
a ty jsi pobledlá — co tě to napadlo?
Oči máš rudé — snad jsi neplakala?

NINA
Už od rána je mi dnes nějak mdlo,
v noci jsem totiž hrozně špatně spala.

BARONESA
Tak — špatně spala? Ne, s tím není hra,
radila bych ti změnit doktora.

Výstup třetí

Vejde KNÍŽE ZVJOZDIČ.

BARONESA *(chladně)*
Ach, kníže!
KNÍŽE
By jsem tu už včera ráno
s vyřízením, že piknik nebude.
BARONESA
Posaďte se.
KNÍŽE
Tak jsem to prohrál, ano,
už jsem to prohrál ke své ostudě!
Teď jsem se právě přel, že vás ta změna
sklíčí — a vy jste zatím spokojena.
BARONESA
Ne, mrzí mě to, vážně, skutečně.
KNÍŽE
Mě ani trochu; co se týče mě,
sto pikniků bych dal za maškarádu.
NINA
Včera jste byl?
KNÍŽE
Byl.
BARONESA
Za co pak?
NINA
Ach — tam,
tam bylo masek...
KNÍŽE
Spousta našich dam,

a ty by daly život za parádu;
masky — to je tak pro ně, jak je znám.
(Směje se.)

BARONESA *(trpce)*
Ve mně to nevzbuzuje smích, spíš smutek,
tak jako v každém, kníže, kdo má cit.
Jak se má slušná žena odvážit
jít bez masky tam, kde ji každý floutek
smí urazit a vychechtat se jí?
Ne, kníže, nechme toho raději.
Má se snad nechat poznat? Pane bože —
styďte se, styďte, milý příteli,
a vezměte to zpět!

KNÍŽE
To není možné,
stydět se ale mohu, chcete-li.
(Vejde úředník.)

Výstup čtvrtý

PŘEDEŠLÍ *a* ÚŘEDNÍK.

BARONESA
Copak? —

ÚŘEDNÍK
Teď zrovna jsem byl na úřadě
s tou vaší věcí, a tak přicházím,
abych vám řekl...

BARONESA
Ano, vím, já vím —
co rozhodnutí, přišlo?

ÚŘEDNÍK

Zatím žádné,
už ale brzy snad... Já ruším?...

BARONESA

Ach ne.
(Odejde k oknu a tam s ním hovoří.)

KNÍŽE

Jak vlastně hrozně maličký je svět —
já jsem vás viděl v klenotnickém krámě.

NINA

A ve kterém? Kde?

KNÍŽE

V Anglickém.

NINA

Kdy?

KNÍŽE

Teď.

NINA

Jak to, že jsem vás mohla nevidět?

KNÍŽE

Moc snadno — nedívala jste se na mě,
vybírala jste cosi.

NINA

Ano, správně,
náramek,
(vyndá z kabelky náramek)
tuhle k tomu do páru.

KNÍŽE

Báječný, milý, roztomilý — velmi...
a kde je druhý?

NINA

Druhý? Ztratil se mi,

ztratila jsem ho.

KNÍŽE

Ano, opravdu?...

NINA

Je na tom něco divného?

KNÍŽE

Ne, není...
Smím vědět kdy?

NINA

Snad je to už pár dnů,
snad týden, den — což já si vzpomenu?
Jaký vy, kníže, na tom máte zájem?...
Vždyť je to jedno.

KNÍŽE

Ano, ano, já jen —
nepozbývejte ještě naděje...
myslel jsem... totiž napadlo mě cosi...
chtěl jsem vám nabídnout své služby.

NINA

Prosím.

KNÍŽE

Třeba ho najdeme.

NINA

Kde ale je?

KNÍŽE

Kde se vám ztratil? Jenom vzpomínejte.

NINA

To nevím, ne, nepamatuji se.

KNÍŽE

A neztratila jste ho na plese?

NINA

Snad,

Nebo byl dán darem?

NINA

Ale jděte,
proč darem? Komu? Manželovi, ne?

KNÍŽE

Není jen manžel — madame promine —
vždyť máte přítelkyně. — Ale krátce —
mysleme si, že náramek je ztracen,
opravdu někde ztracen — bude ten,
kdo vám ho najde, nějak odměněn?

NINA *(s úsměvem)*

To uvidím.

KNÍŽE

A jste-li jeho slunce
a miluje-li vás ten muž vším srdcem
a za váš úsměv, za vzdech, za pohled
by ochotně dal celý boží svět
a jestliže ne dávno jste mu sama
poskytla tolik sladké něžnosti
a jestliže jste v masce nepoznána
naznačila i do budoucnosti
líbeznou naději... Ach pochopíte?...

NINA

Chápu, že zacházíte dál, než smíte...
Prosím vás poprvé a naposled —
přestaňte takhle mluvit, a to hned.

KNÍŽE

To jsem se jen tak zasnil... odpustíte?
Já jsem vás nechtěl nijak rozmrzet.
(Pro sebe.)
Vykroutila ses, ale přijde chvíle,
kdy přese všechno dojdu svého cíle.

(Nina odejde k baronese.
Úředník se pokloní a odejde.)

NINA
Adieu, ma chère!

BARONESA
Copak tak pospícháš?

NINA
Už musím jít.

BARONESA
Jen poseď ještě chvíli.

NINA
Zítra se uvidíme.

BARONESA
Ach, mon ange,
vždyť jsme si ani nepohovořily.
(Políbí se.)

NINA
Čekám tě zítra ráno, přijdeš, viď?

BARONESA
Sbohem, když už mě musíš opustit.

NINA *(na odchodu)*
Na shledanou — vždyť je to necelý den.
(Odejde.)

BARONESA
A pro mne bude delší nežli týden.

Výstup pátý

PŘEDEŠLÍ *kromě* NINY A ÚŘEDNÍKA.

KNÍŽE *(stranou)*
Světice! Vida, neví o ničem!

Poznal jsem náramek — a ona zatím...
Jen počkej, počkej, však já ti to splatím!

BARONESA
Jste nějak zamyšlený, kníže.

KNÍŽE
Jsem,
mám o čem přemýšlet.

BARONESA
Po rozhovoru
s Ninou? Že došlo k nějakému sporu
a nepohodli jste se?

KNÍŽE
Ano.

BARONESA
V čem?

KNÍŽE
Tvrdil jsem jí, že jsme se spolu
bavili včera na plese,
na maškarádě — a dnes ráno...

BARONESA
Jak? Kdo?

KNÍŽE
Já s ní.

BARONESA
Ach — s Ninou?

KNÍŽE
Ano.
Dokázal jsem jí —

BARONESA
Styďte se!
Zdá se mi, že rád pomlouváte.

KNÍŽE
Tu a tam někdy velmi rád.

BARONESA
Melete páté přes deváté —
a co můžete dokázat?

KNÍŽE
Mám náramek od jedné masky —
mimochodem je velmi krásný —
a ten jde s jejím do páru,
docela přesně.

BARONESA
Opravdu?
To je mi důkaz! Těchto skvostů
má každý zlatník celou spoustu.

KNÍŽE
Obešel jsem je všechny, doslova,
a tak vám mohu říci svatou pravdu:
Takové náramky jsou jenom dva.
(Pomlka.)

BARONESA
Zítra dám Nině užitečnou radu:
Mluv před mluvky a tvá čest je tatam.

KNÍŽE
A jakou radu dáte mně?

BARONESA
A vám?
Začal jste dobře, směle pokračujte,
jen s ženskou ctí si veďte méně krutě,
krátce a dobře: pozor na jazyk.

KNÍŽE
Za dvojí radu — dvojnásobný dík!
(Odejde.)

Výstup šestý

BARONESA

Takhle si hrát se ženskou ctí? Ach bože!
Prozradit se mu, jednal právě tak.
Teď vám mám vysvětlovat, milý kníže,
váš omyl? — Pánbůh chraň, spíš naopak.
Je po všem, po všem, už i po záhadě
s nešťastným náramkem na maškarádě.
Tak Nina ho tam tedy ztratila!
Kdo tomu chtěl — duch dobra nebo zla? —
Ach, kníže, kníže, miluji vás, strašně,
a nevím proč, snad z hořkosti, snad z vášně,
snad z nudy, ze závisti... snad, snad, snad...
vím jenom, že vás musím milovat,
a v ničem nemám klid a nikde stání.
V duchu už předem slyším krutý smích
společnosti, těch loutek bezduchých,
a jejich škodolibé litování!...
Nedám se jim, ne, vykoupím svůj hřích,
zapřu svůj cit, svou lásku, svoje přání —
nebudu terčem pro soucit a smích!...
(Zamyslí se.)
Takový řetěz škodolibých náhod!

Výstup sedmý

BARONESA *a* ŠPRICH.

Šprich vstoupí a klaní se.

BARONESA

Ach — Šprich! Ty nikdy nepřicházíš nevhod.

ŠPRICH
Jak račte, prosím, bude pro mne ctí,
budu-li moci něčím prospěti —
váš nebožtík pan manžel...

BARONESA
Počkej chvíli,
snad nemusíš být ke mně hned tak milý.

ŠPRICH
Nebožtík baron slavné paměti...

BARONESA
Před pěti léty, vím.

ŠPRICH
Si půjčil dvacet...

BARONESA
Vím, ano, ano, budu ti to splácet
a ještě dnes, anebo třeba hned
dostaneš úrok za celých pět let.

ŠPRICH
Já, prosím, jen tak vzpomněl, to já přeci
ne kvůli penězům —

BARONESA
Co ve světě —
je něco nového?

ŠPRICH
Je, spousta věcí,
jdu právě od jednoho hraběte,
a tam jsem slyšel...

BARONESA
Neslyšel jsi něco,
že Arbeninová a kníže Zvjozdič...?

ŠPRICH
Ne,

ne... ano, ovšem... jistě tedy... leccos...
o tom už byly prosím rozličné...
ale... už dříve, je to kolik neděl...

BARONESA

Když se to tedy všeobecně ví,
tak škoda slov.

ŠPRICH

A já bych moc rád věděl,
co o tom, prosím, račte soudit vy?

BARONESA

Což, společnost je dávno odsoudila,
já bych jim mohla leda poradit,
jí, aby k němu byla více milá
a z hrdosti nezapírala cit;
jemu bych řekla: Jen ne polevit,
čeho si žena váží u ctitele,
je odvaha jít přes překážky vpřed.
Teď sbohem, Šprichu, zůstala bych déle,
sestra mě ale čeká na oběd.
(Odchází. Pro sebe.)
Jsem zachráněna, teď už ať je co chce!
Byla to pro mne ale pěkná lekce!

Výstup osmý

ŠPRICH *(sám)*

Nemějte strach, moc dobře rozumím!
Kdepak můj důvtip! Tohle nejsou klepy,
tohle je intrika — já nejsem slepý.
Vložím se do toho se vším, co dosud vím,
taková věc, ta vždycky dobře nese.

Knížete potěším, projeví vděk,
pak rychle podám raport baronese —
a bude úrok, bude úroček!

SCÉNA DRUHÁ

Výstup první

Arbeninův kabinet, ARBENIN *sám*, *potom* SLUHA.

ARBENIN

Žárlivosti je všechno zcela jasné,
jenomže důkaz, důkaz není! Jak to snést,
jak žít, jak zapomenout na bolest?
I umřít snad je méně strašné!
Já vím, jsou lidé, kteří klidně spí
a žijí blaženě i bez cti —
závidím jim, já nesnesu to břímě!

SLUHA

Nějaký člověk přišel s dopisem,
od kněžny, naší paní; řekl jsem,
ať počká, zaved jsem ho do předsíně.

ARBENIN

Od které kněžny?

SLUHA

Nevím.

ARBENIN

Dopis — Nině?

(Odejde: sluha zůstane.)

Výstup druhý

AFANASIJ PAVLOVIČ KAZARIN *a* SLUHA

Pán právě odešel, hned ale přijde,
jen račte...

KAZARIN

Dobře.

SLUHA

Hned vás ohlásím.

(Odejde.)

KAZARIN

Nu — počkám, počkám, třeba rok, a klidně,
však já se dočkám, monsieur Arbenin! —
S mou pokladnou to začíná být bídné,
hrozně mi chybí dávný společník,
tím spíš, že má ten znamenitý zvyk
být velkomyslnější, než se sluší,
a mimo to má tři tisíce duší
a mezi šlechtou vlivné přátele.
Arbenin musí hrát, když ne, je zle.
Po staru kdekoho zas vláká do hry,
mladým se nedá, nepřipustí spory —
a peněz bude jako plev!
Ta mládež, ta mi pije krev!
Z těch kloučků ani jeden ze sta
neví, kdy začít a kdy přestat,
projevit čest či podvésti
ušlechtilé a ve vší cti.
Ze starých, z těch si ledakterý
pomohl ze hry k hodnostem
a ke vznešeným známostem —
a proč? Že dbali na zákony,
na pravidla a dobrý mrav!...
Ledakterá z těch moudrých hlav
má dnes i čest i milióny.

Výstup třetí

KAZARIN *a* ŠPRICH.

ŠPRICH *(vstoupí)*
Á — Afanasij Pavlovič! Kde se tu vzal?
Ach, to jsem rád, to jsem se nenadál!

KAZARIN
Já taky ne. — Jdeš s něčím vážným?

ŠPRICH
Kdepak,
ne, prosím. A co vy?

KAZARIN
Nic, jen tak,
na návštěvu.

ŠPRICH
Ach, to jsem velmi rád,
musím se vás na něco pozeptat
v jakési nutné, neodkladné věci.

KAZARIN
A já jsem ti chtěl také cosi říci.

ŠPRICH
Tak to se dobře shodnem.

KAZARIN
Možná, snad,
to nevím... Tak mi pověz, copak jsi chtěl?

ŠPRICH
Dřív ještě otázečku, prosím vás:
Jestlipak jste už slyšel, že váš přítel
Arbenin...
(Naznačuje prsty parohy.)

KAZARIN
Co? — A ne, to bude žvást —

víš to tak jistě?

ŠPRICH

Jistě? Přinejmenším!
Sám jsem to urovnával, právě dnes,
před chvilkou, zrovna teď odtamtud běžím.

KAZARIN

Tam, jako tady — pořád jeden běs!

ŠPRICH

To máte takhle: jeho ženě Nině
se včera na plese či na hostině,
na maškarádě, na mši nebo kde
zalíbil jeden kníže, byla k němu
povolnější, než mnohé svobodné —
pak ale všechno popřela, což jemu,
knížeti, ovšem nemohlo být vhod;
vzteky se nedovedl ovládnout
a běhal po městě a dělal řeči —
pomyslete si, jaké nebezpečí!
Požádali mě, ať to urovnám...
Nu — já jsem vyhověl tomuto přání,
kníže mi slíbil mlčet, napsal psaní,
já jsem je poopravil ještě sám
a hned jsem je dal donést adresátce.
Zkrátka a dobře — všechno prošlo hladce.

KAZARIN

Až on tě manžel klepne přes zobák!

ŠPRICH

Já jsem už zažil horší situace —
a nikdy z toho nebyl souboj.

KAZARIN

Ták?
Ani jsi nebyl bit?

ŠPRICH
Když vy jste samé špásy...
Já říkám tohle: že se nevyplácí
riskovat život jen tak bez cíle.

KAZARIN
Nu toť se ví! A zvlášť když je tak cenný
jako ten tvůj — fuj, to by bylo zlé!
Vždyť ty jsi pro nás nenahraditelný!

ŠPRICH
Tak, prosím, dobře, to je odbyto...
Mám pro vás ještě důležité věci —

KAZARIN
Hm, vida — a co bylo tohle to?

ŠPRICH
Legrace... Totiž tohle jsem chtěl říci,
že...

KAZARIN
Pozor! Dej s tím pokoj, mně se zdá,
že přichází...

ŠPRICH
Ne, co vás napadá. —
Mně přivezli od... od hraběte Vruti
pět chrtů.

KAZARIN
Ale ta tvá legrace —
ne, na mou duši, ta mi přišla k chuti!

ŠPRICH
Myslel jsem — váš pan bratr, jestli chce,
takový nimrod —

KAZARIN
Vida Arbenina,
tak jako hlupák...

ŠPRICH
Posloucháte mě?

KAZARIN
Ta mu to vyvedla, ta jeho Nina!
A pak si zakládejte na ženě!
Teď na něj budou všichni koukat spatra —
taková ostuda!

ŠPRICH
Já vím, že pana bratra
by potěšili!

KAZARIN
Kdo se ožení,
má jenom starosti a soužení.
Z kamarádů se zatím každý okrad,
všem se jim lepí smůla na paty.
Nežeň se!

ŠPRICH
Já jsem dávno ženatý. —
Poslyšte, ale vážně, to je poklad.

KAZARIN
Ta tvá?

ŠPRICH
Ne, chrti.

KAZARIN
Že se nestydíš!
Poslouchej, Šprichu, o tvé ženě mlčím,
o tom se rozhoduje trochu výš —
(ukáže k nebi)
ale těch psů, za to ti tedy ručím,
těch potvor, těch se jen tak nezbavíš.
(Arbenin vejde s dopisem, oni stojí vlevo u psacího stolu a on si jich nevšimne.)

Výstup čtvrtý

PŘEDEŠLÍ *a* ARBENIN.

ARBENIN *(myslí, že je sám)*

Odvděčil se mi!... Já mu ze soucitu
zachránil budoucnost a čest — a on mně tak!
Taková nízkost!... Podlec, darebák!...
Mé důvěry se chopil jako štítu,
přišel jak zloděj v nestřežený čas
a vydává mě hanbě na pospas!...
Já pošetilec nevěřil svým očím,
zapomněl jsem na hořkou zkušenost,
jak chlapeček jsem předpokládal ctnost
a bál se uvěřit v tak hnusný zločin...
Myslel jsem si, že on je nevinen,
vždyť přece nevěděl, kdo je ta žena,
pustí to z hlavy jako divný sen
a zapomene — vším je vinna ona.
Ne, on se pokusil ji vyhledat
a našel — při tom ovšem nezůstalo.
Mám léta, neviděl jsem toho málo —
tady mi ale zůstal rozum stát.

(Čte dopis.)

„Našel jsem vás, vy jste mi ale
zapřela vše, co bylo v sále,
chápu vás," — ovšem, zajisté,
zde byla skromnost na místě!
„Někdo by nás byl mohl slyšet...
pomluvy... trpěla byste...
Já z vašich jasných očí vyčet
nikoli hněv, spíš obavu
před vyzrazením; milujete

tajnost — a zcela po právu.
Vše bude tedy tak, jak chcete.
Kdyby mi kat měl srazit vaz,
jsem váš a neopustím vás.“

ŠPRICH
Má dopis, teď jsme v koncích, sper to ďas!

ARBENIN
Náramně bystrý milenec, a čilý —
nu dobře, dobře, jak si račte přát!
(Kazarinovi)
Jak? Ty jsi tady?

KAZARIN
A už hezkou chvíli,
přišel jsem jako starý kamarád
(Šprich nepozorovaně odejde)
a tuhle se Šprichem jsme hovořili
o... Kde je Šprich? Ach tak, on už je pryč,
(stranou)
nu ovšem — dopis!
(Arbeninovi)
O čem přemýšlíš?

Výstup pátý

PŘEDEŠLÍ *kromě Špricha.*

ARBENIN
Tak, přemýšlím.

KAZARIN
Snad ne o nestálosti
pozemských radostí a nadějí?

ARBENIN

Ano i ne, jsi blízko: o vděčnosti.

KAZARIN

Moc často přemýšlím o téhle ctnosti,
v poslední době stále častěji —
tak jako všechny druhy lidských vztahů
je vděčnost věc, jež stojí za úvahu.

ARBENIN

Co o ní soudíš ty?

KAZARIN

Já, hochu, víš —
já říkám: strom se cení po ovoci,
a vděčnost závisí — snad rozumíš —
na ceně úsluhy, tím víc a spíš,
že dobro není vždycky v naší moci.
Tak třeba tohle: Včera pozdě v noci
mi Slukin prohrál čtyři tisíce —
a já mu projevuji vděčnost, na mou duši,
myslím jen na něj, aniž on co tuší,
sedí to na mně jako zimnice.

ARBENIN

Umíš ty mluvit vážně, Kazarine?

KAZARIN

Umím a budu, budu, jakpak by ne,
vždyť tě mám rád; jen nebuď na mne zlý
a netvař se už jako posedlý.
Chceš vědět, co si myslím o vděčnosti...
nu, prosím, jenom malé strpení.
Ať starý Voltaire kázal společnosti
co chtěl, to na věci nic nemění,
aspoň ne pro mne, pro mé mínění.
Pro mne jsou karty věrný obraz světa,

život je bank, já sázím, osud metá —
a já nic nikdy jinak neberu,
než jako smělou sázku, jako hru.
Rozuměj, dám ti příklad, velmi živý:
Tak třeba vsadím najednou pět set
na eso — v kartách bývám pověrčivý
a nemiluji příliš přemýšlet —
eso to vyhraje, ne díky plánu,
samo, jen tak... co já? Nu, budu rád,
nebudu ovšem esu děkovat,
seberu peníze a nepřestanu
sázet a shrabovat, a nakonec,
až vytáhnu už od kdekoho kdeco,
spočítám si svůj zisk — a milé eso
odhodím jako nepotřebnou věc.
Teď... posloucháš mě vlastně, kamaráde?

ARBENIN *(v zamyšlení)*

Všude jen podvod, špína, hnus a kal —
měl jsem já včera všech pět pohromadě?
Všechno mi vylíčil — a já jsem stál
jak solný sloup!

KAZARIN

Teď uvažujme dále,
o druhém případě. Tak například:
Ty by ses chystal zase začít hrát,
popíjet, flámovat a užívat
života, kterému jsi už dal vale,
tu by tě přišel přítel varovat —
„Nech toho, pozor! Žádnou neplechu!“ —
a přidal řadu stejně hloupých rad.
Ty bys ho, dejme tomu, poslechl,
víš, co bys potom musel udělat?

Abys byl vděčný, musel bys ho opít,
to za to, že tě odnaučil pít;
dál — obehrát ho, aby musel klopit,
dřív nežli by se mohl rozmyslit —
to za tu laskavost, že byl tak dobrý
a ušetřil tě tou svou radou prohry.
Kdyby ti, dejme tomu, vyhrál zpět,
cos prohrál — hned bys musel ujíždět
na ples a bez meškání, neprodleně
projevit něžné city jeho ženě,
zamilovat se do ní — nebo ne,
to už je jedno, jak tě napadne —
jen bys ji musel přimět zradit muže,
abys mu totiž nezůstal nic dlužen;
a byl bys v právu — lekci za lekci.

ARBENIN

Moralista jsi tedy znamenitý!

KAZARIN

Ještě jsem neřekl, co vlastně chci:
posoudit podle pravdy lidské city.
Představ si — miluješ... svůj majetek, svou čest,
svůj talent — všechno obětuješ ženě;
má společnost, má bohatství a lesk —
a spoustu různých zábav dennodenně —
má ti být vděčná? Za co? Za to snad,
že tě tvá vášeň nutí milovat?
Má ti být vděčná za tvé odříkání
a oběti? Vždyť přece nakonec
tím myslíš vlastně na sebe, ne na ni,
na *svoje* štěstí, to je jasná věc.
Uvažuj o tom střízlivě a chladně
a řekneš sám, že pravda je tam, na dně.

ARBENIN *(trpce)*
Máš pravdu, co je ženě po lásce!
Ty žádáš věrnost, ale ona chce
ne lásku, vůbec ne, chce pravý opak —
den ze dne nová vítězství. Ty plač,
trap se a pros — a k čemu je to, nač?
Vysměje se ti. Ano, leda hlupák
chce s jednou ženou žít ráj na zemi. —

KAZARIN
Zdá se, že nejsi zcela ztracený,
jsi ženatý a šťastný — a nicméně
rozumně soudíš o lásce a ženě.

ARBENIN
Ach — šťastný... šťastný!

KAZARIN
Nebo nejsi snad?

ARBENIN
Jsem... šťastný... ano.

KAZARIN
To jsem velmi rád,
přece jen ale musím litovat,
že nejsi svobodný.

ARBENIN
Co tím chceš říci?

KAZARIN
Nic, vzpomínám... Ukaž mi na dvojici,
která by se nám mohla vyrovnat!
Není a nebude! Jak jsme si tehdy žili!
Těch krásných dnů, těch roztomilých žen!
Víš, někdy si tak myslím, hochu milý,
že to snad nebyl život, ale sen.
Ráno co ráno sladká kocovina

po ještě sladším noclehu, a pak
svobodný den, den volný jako pták,
veselý oběd, skvělá, vzácná vína,
přípitky, žerty, zábava a smích,
pak večer, temno, světla v ulicích —
a divadlo... Ach, hořím jako svíce,
když vzpomenu... hned vidím jako v snách
tebe a sebe vzadu v kulisách...
rozkošné herečky a tanečnice...
Nezdá se ti, že tenkrát bylo vše
tak nějak lepší, plné rozkoše —
co?... Je to tak. — A pak, po představení,
hned do saní a honem ke kartám...
hra už je v plném proudu, tu a tam
je cítit radost, strach a rozčilení...
na kartách hory zlata... A my dva
sedáme ke stolu — boj nastává!
Duše se chvěje vzrušením a vášní,
rozpaluje ji divný nepokoj,
jen uvnitř v hlavě jako věrný strážný
titánská mysl natahuje stroj...
Ach, když tak vtipem zmůžeš protivníka
a pyšný osud se ti, jak se říká,
položí k nohám... co si přeješ víc?
I nad Napoleonem s jeho slávou
můžeš v tu chvíli klidně potřásat hlavou —
připadá ti jak nula, jako nic.

(Arbenin se odvrátí.)

ARBENIN

Ach, bohatýrská léta mladých přání,
ach čase, čase, čase bezedný!
Kdo mi vás vrátí, krásné, kruté dny?

Zbavte mě pokojného skomírání,
vezměte si mou bezpečnost a klid!
Já mám mít ženu, děti, rodinu?
Já, který okusil, jak chutná zlo a hřích,
a poznal sladkou hrůzu zločinu
a čelil jim a nelekal se jich?
Pryč, ctnosti, pryč, i ty, i ty jsi zrádná,
loučíme se — a nic mě nelituj,
chtěl jsem tě, chtěl — a cos mi byla platna?
Pryč s tebou, pryč a sbohem!
(Klesne na židli a zakryje si tvář.)

KAZARIN
Teď je můj!

SCÉNA TŘETÍ

Pokoj u knížete. Kníže spí ve vedlejším pokoji na divaně, dveře jsou otevřeny.

Výstup první

IVAN, *potom* ARBENIN.

IVAN *(dívá se na hodiny)*
Už táhne na osmou — pán říkal v osm
mě vzbuď. Spí, panečku, jak dub —
to bych si ještě mohl, to je rozum,
zaběhnout pěkně dolů na nákup,
na skleničku... Ták, zamknem... Copak — hosti?
Hm, někdo mi sem leze, to je k zlosti,
řeknu, že odešel... a bude to.
(Vejde Arbenin.)

ARBENIN
Je kníže doma?

IVAN
Není, prosím.

ARBENIN
Nelži.

IVAN
Teď zrovna, prosím, odjel za město.

ARBENIN *(naslouchá)*
Nelži, je tady!... Ano, ano, leží
a spí, vždyť přece slyším jeho dech.

IVAN
Já nemám pána budit.

ARBENIN

Tak ho nech. —
Rád spí — nu, bude spát na věky věků. —
A jestli snad jsi chtěl jít dolů, jdi,
už jsem ti, myslím, přece řekl,
že počkám, až se kníže probudí.
(Sluha odejde.)

Výstup druhý

ARBENIN *(sám)*

Teď — nebo nikdy!... Jiná chvíle není
a nebude, teď vykonám svou mstu
a dokážu, že v našem pokolení
je mezi dušičkami bez počtu
alespoň jedna duše, kterou nelze
beztrestně urážet... Já nejsem ten,
kdo by se cítil jejich otrokem —
není mým zvykem sedět na řetěze...
Kdybych ho vyzval na souboj, je zle —
vysmějí se mi... Nu, když tedy chcete,
zasmějete se panstvo, zasmějete,
bude to hodně, hodně veselé!
(Otevře dveře dokořán.)
Spí... O čem se mu asi zdá, teď, v této chvíli,
jakýpak asi má poslední sen?
(S hrozivým úšklebkem.)
Zahyne mrtvicí... Nu ovšem, sedí v něm,
hlava mu klesla... rozluč se, můj milý...
pomůžem přírodě, pomůžem, pomůžem!...
(Vejde do pokoje. Za pár chvil vyjde bledý.)

Ne, nemohu... ne, je to nad mé síly...
chvěju se, zbabělec... jak baba, jako baba...
kdo říkal?... Já, já sám... a je to tak,
taková hanba... pro mne... strašná hanba...
Jdi, styď se, táhni pryč, jsi — ubožák!
Náš podlý věk tě stejně stiskl k zemi
jako ty ostatní... jdi, chvástal ses,
ale jen chvástal, ano, ještě dnes,
před chvílí... tak, a teď jsi němý.
Jsi — „civilizovaný" člověk, počítáš
a fňukáš... místo duše máš kus ledu...
Slabochu, milovat jsi nedovedl —
a chtěl jsi mstu... tak teď ji tedy máš!
(Pomlka. Posadí se.)
Budiž, ať tedy žije... Chlapské pěsti
jsou z módy, lze i jinak zabíjet —
krvavé vrahy věší na náměstí,
kdepak dnes dýka, meč anebo jed!
Jak těžkopádné pro vzdělaný svět!
Zde, v tomto hnusném světě nestydatém,
se vraždí snáze — jazykem a zlatem!
(Vezme kalamář a napíše dopis, pak vezme klobouk a jde.)

Výstup třetí

ARBENIN *a* BARONESA

Ve dveřích se srazí s dámou v závoji.

DÁMA V ZÁVOJI

Ach — hrůza!...

ARBENIN

Co to znamená?

DÁMA *(vytrhuje se mu)*
Ne, pusťte!
ARBENIN
Pst! Neopovažte se křičet, jen to zkuste
a uvidíte!... Já vás třeba znám...
a možná že jsme ještě víc než známí. —
Zvedněte závoj, ať se podívám,
a rychle, rychle, dokud jsme tu sami!
DÁMA
Já nejdu sem... já chtěla... já jdu...
ARBENIN
Kam?
DÁMA
Já jsem se spletla.
ARBENIN
Ano, zcela jistě,
také se mi tak zdá, a chápu vás —
jenomže nejste na nepravém místě,
nezvolila jste pouze pravý čas.
DÁMA
Proboha pusťte, pusťte, nevím, kdo jste,
neznám vás.
ARBENIN
Ne, ne, křičte, nebo proste,
chci vidět vaši tvář... Jste zmatená
zničehonic, to něco znamená. —
Klid, klid! On spí... klid, vzbudí se a vstane!
Vím všechno, jenom bych si chtěl být jist.
DÁMA
Vy všechno víte!...
(Odhrne jí závoj a překvapením ucouvne, potom se vzpamatuje.)

ARBENIN

Děkuji ti, Pane,
že jsem se aspoň teď směl přepočíst!

BARONESA

Jsem ztracena! Co jsem to udělala!

ARBENIN

Je ve vás malá dušička, moc malá?
To chápu, ale na pláč není čas...
Namísto sladkých paží moje drápy!
Rozumím vám, že vás to trápí. —
Jen buďte klidná, ujišťuji vás,
že jsem jen nerad zklamal vaši touhu
a poděsil vás. Poděkujte bohu,
že jsem to zrovna já, kdo byl tak zlý
a potkal vás tu; být to někdo jiný,
jen trochu, jenom nepatrně sdílný —
je z toho poplach v celém okolí.

BARONESA

Je vzhůru, mluví!...

ARBENIN

Ne, jen blábolí
ze sna... A nebojte se, já hned půjdu, hned,
jen toto: jak vás mohl tenhle amor
okouzlit? Čím? Jak tomu rozumět?
Takový panák, studený jak mramor —
a on kdekterou ženu poblázní,
snad všechny dámy o něm zrovna sní,
a s jakou vášní! Jako omámené!
Proč, mluvte, proč to není obráceně?
On po vás by měl toužit, tesknit, snít...
Vy, krasavice s rozumem a s duší
zapomínáte pro něj, co se sluší...

a přicházíte se s ním pomazlit...
A jiná žena, o nic horší než vy,
ho tolik miluje, že ani neví,
co se s ní děje... nedbá na domov,
na štěstí, na nic... pro jeho pár slov —
a proč?... Já hlupák!
(V zuřivosti.)
Proč, proč, proč?

BARONESA *(rozhodně)*
Rozumím, chápu, o čem hovoříte...
Vím, proč jste přišel...

ARBENIN
Od koho to víte?
(Vzpamatuje se.)
Co víte?

BARONESA
Odpusťte, to bylo tak...
nehněvejte se na mne...

ARBENIN
Naopak,
mám velkou radost z přátelského štěstí
a nevyčítám nic. —

BARONESA
To všechno já,
byla jsem vášní jako zmámená,
a věřte — neříkám to bez bolesti —
jen já, jen sama já jsem vinna vším,
řeknu vám všechno...

ARBENIN
K čemu, nač, co s tím?
Mně je to jedno, nemám aspirace
být rozhodčím, co je mi po morálce!

Zpovědi tady nejsou nezbytné.

BARONESA

Ten dopis nebyl napsán, nebýt mne —

ARBENIN

Jak — dopis?... Ách — tak to je vaše práce!
Vy jste ta kuplířka!... To bych byl neuhád...
Tak vám jsou tedy ti dva zavázáni —
opravdu, ušlechtilé zaměstnání...
už dlouho se tím račte zabývat?
To sem je přivádíte jako hosty?
Nebo snad mládež chodí přímo k vám?
Skutečně — vy jste poklad společnosti...
teď už se nedivím zpustlosti našich dam!...

BARONESA

Ó bože můj!...

ARBENIN

Promiňte, že se ptám:
co vám to panstvo platí za zábavu?

BARONESA *(klesne do křesla)*

Ach, vy jste nelidský!

ARBENIN

Jsem, tu a tam.
Vy tedy jenom tak — pro čest a slávu —
pak promiňte, pak se vám omlouvám.
(Chce odejít.)

BARONESA

Ne, to je šílené... Ne, to je kruté...
počkejte... poslyšte!...

ARBENIN

Jen pokračujte
a proslavíte se... Nu, poroučím se vám —
a doufejte, že vás už nepotkám...

Zničila jste mi život, vzala jste mi
poslední naději na této zemi,
tím končí vaše štěstí a váš klid,
budu se mstít... a dělejte, co chcete,
neuniknete, neujdete —
je konec... Mohl bych vás zavraždit...
nezavraždím... smrt stihne jinou —
a vaší vinou, vaší vinou...
Vám místo hrůz a trápení
ponechávám ráj na zemi.
(Odejde.)

Výstup čtvrtý

BARONESA *sama.*

BARONESA *(za ním)*
Počkejte!... Přísahám, to byla moje vina...
Já našla její náramek... a Nina
o ničem neví... neví, neví nic! —
Odešel... neslyší... je pryč!
Co ale teď, co dělat... Kriste Pane!
Ach, to je strašné, strašné... Bože můj,
musím se přiznat, musím, stůj co stůj,
abych ho zachránila... Ať se stane,
co chce... on musí ale žít...
Půjdu se přiznat k podvodu a ke lži,
půjdu se usvědčit a ponížit!
Je konec, teď už na tom nezáleží.

Výstup pátý

BARONESA *a* KNÍŽE.

KNÍŽE *(ve druhém pokoji)*

Ty, Ivane, hej, čí to tam byl hlas?
Pořád mě budí, čerti zatracení!
(Vstoupí.)
Ach — návštěva... To je mi překvapení!
Jen račte, krásná dámo, vítám vás!
(Pozná ji a ucouvne.)
Baronesa!... To není možné!

BARONESA

Co, kníže, co jste se tak polekal?
(Slabě.)
Hodně se divíte?

KNÍŽE *(rozpačitě)*

Mám radost... Pane bože,
takové štěstí — to jsem nečekal.

BARONESA

Bylo by divné, kdyby ano.

KNÍŽE

Ale —
nač jsem to myslel? Takhle nenadále...
kdybych byl věděl...

BARONESA

Ano, mohl jste —
a nevěděl jste nic.

KNÍŽE

Ach, odpusťte,
napravím všechno, všechno, odpusťte mi,
pokorně přijmu jakýkoli trest,
odpykám svoji vinu, na mou čest...

Nechápal jsem... a teď... a teď jsem němý...
(Vezme ji za ruce.)
Máte tak chladné ruce... jako led,
mlčíte... směl bych vám dát otázku:
Jak jinak vám to mohu povědět,
abyste věřila?

BARONESA

Co povědět?
Nepřišla jsem vás prosit o lásku
a o vyznání... Přicházím-li k vám,
tedy jen z povinnosti, s vážnou věcí,
jen proto, že vám hrozí nebezpečí.
Má minulost a láska je tatam,
čeká mě druhý život, zcela jiný.
Způsobila jsem zlo a přicházím,
abych se očistila ze své viny...
Víc nikdo další nesmí trpět tím,
co já jsem způsobila.

KNÍŽE

Co tím chcete...?

BARONESA

Ne mlčte, prosím vás, nic neříkejte!
Už samo to mě stojí dosti sil,
abych se přiznala... pak bude dobře. —
Vy jste to byl, kdo způsobil mé hoře,
vy, kníže, třeba jste nic netušil.
Přesto vás musím zachránit za každou cenu...
proč? Za co? Nevím... Ale připojím
k obětem pro vás ještě tuto jednu...
Nezasloužil jste žádnou, tolik vím,
nechápal jste a nemiloval jste mě...
a já jsem si to snad... snad ani nepřála...

Dnes, právě před chvílí jsem shledala,
že... Ale dost, co s tím, vždyť stejně
už na tom nezáleží... tedy dál:
teď jsem se dověděla, že jste psal
lehkomyslný, smělý dopis ženě
Arbeninově... Vykládá se též,
že prý vás miluje, že vás má ráda —
nevěřte tomu, kníže, to je lež,
opravdu, věřte mi — to není pravda.
Pochopte, co by z toho mohlo být —
všechny by nás to mohlo zahubit.
Váš dopis, kníže, odevzdali jemu,
Arbeninovi... víte, jaký je:
vášnivý, prudký, zvyklý ledačemu,
nemilosrdný... On vás zabije!...
Nina nic neví... Pochopte to přece —
zabije vás!...

KNÍŽE

Ach ne, ne, nebojte se.
Arbenin mnoho žil, zná společnost
a nenávidí ji a rozumí jí;
pro nic a za nic, lidem pro radost
nebude dělat z frašky tragédii.
A zlobí-li se vskutku, žádné zle:
pak tedy přichystáme pistole
a odměří se přesně třicet kroků —
ty epolety jsem si vysloužil
ne tím, že jsem se bál jít do útoku...
Ostatně — je tak nutné, abych žil?

BARONESA

Snad pro vás... život neznamená mnoho,
jak chcete, ale co když pro někoho

je drahý nade všecko na světě?
Může vás zabít, zabít... chápete?
A já jsem všemu vinna, všemu, všemu!

KNÍŽE
Vy?

BARONESA
Slitujte se! —

KNÍŽE *(po krátkém zamyšlení)*
Musím se s ním bít;
provinil jsem se, chtěl jsem jeho ženu;
ne, tomu nelze nijak zabránit.

BARONESA
Lze, kníže, lze.

KNÍŽE
Jak? Leda lhaním,
ne, kdyby mě to mělo život stát,
nebudu, nechci, nedovedu lhát,
abych si chránil život. Půjdu za ním,
a hned.

BARONESA
Ne, ne... já ještě něco vím,
co musíte...
(Vezme ho za ruku.)
Ta maska na maškarním
(Klesne a padne lokty na stůl)
jsem byla já!...

KNÍŽE
Vy — baroneso! Vy?

BARONESA *(vzpamatuje se, na odchodu)*
Bylo to pobloužnění, šílenství...
A je to pryč... A zbyla z toho všeho
jen lítost, výčitky a stesk.

Náramek patří Nině — našla jsem ho...
Vraťte jej... A mně slibte na svou čest,
že o ničem, co z toho nyní víte,
se nikdy nikde ani nezmíníte. —
Mě bude soudit bůh... a snad i vás...
vás nezatratí — ale odpustí mně?
Loučím se s vámi, sbohem, už je čas.
Nemyslím, že se ještě uvidíme.
(Přistoupí ke dveřím, vidí, že kníže se chce vrhnout za ní.)
Nechoďte za mnou, prosím.
(Odejde.)

Výstup šestý

KNÍŽE *sám.*

KNÍŽE *(po dlouhém přemýšlení)*
Tak, co teď?
Jakou si na to mám dát odpověď?
Nic, žádnou, leda mohu cítit lítost,
že jsem tak nenapravitelný bloud...
Taková vzácná, skvostná příležitost —
a já ji nechám takhle uniknout!
(Přistoupí ke stolu.)
Á — dopis, dopis... kdopak mi to píše?...
Arbenin... to je divné...
„Milý kníže!
Přijeď dnes večer k N., bude tam spousta... dobře se pobavíme... nechtěl jsem tě budit, abys pak celý večer nepodřimoval. — Sbohem, čekám tě určitě; srdečně tvůj
Jevgenij Arbenin."

Baroneso... a co je tohle?
Copak to někdy viděl svět!
Kdyby si myslil na pistole,
nechtěl by se mnou večeřet.

SCÉNA ČTVRTÁ

Pokoj u N.

Výstup první

KAZARIN, *pán domu a* ARBENIN *sedají ke hře.*

KAZARIN

Tak skutečně jsi nechal marnivostí,
jimiž se pyšní velká společnost,
a vracíš se k své bohatýrské ctnosti!...
Jsi básník, hochu, nám všem pro radost,
a k tomu génius — mám podezření.
Vysedat doma, to pro tebe není —
mám pravdu? Ruku na to, že jsi náš.

ARBENIN

Ovšem, co bylo — bylo, teď jsem váš.

KAZARIN

Je velmi milé, když tak člověk vidí,
že pro bystré a opravdové lidi
je „dobrý mrav" jen přítěž a nic víc...
Jedeme na půl — každý polovic?

PÁN DOMU

Knížete bychom, myslím, měli trošku
pošimrat.

KAZARIN

Ovšem, ale polehoučku,
musíme zachovávat dobrý tón.

PÁN DOMU

Nu, uvidíme. — Transport!
(Je slyšet kroky.)

ARBENIN

To je on.

KAZARIN

Copak? Co je? Snad nejsi rozčilený?

ARBENIN

A ne, to dělá nezvyk... to nic není.

(Vejde kníže.)

Výstup druhý

PŘEDEŠLÍ *a* KNÍŽE.

PÁN DOMU

Ach, kníže! Račte, vítáme vás k nám!
Odložte, prosím, šavli, zasedněte...
Je tu zlý boj.

KNÍŽE

Ó — rád se podívám.

ARBENIN

Vy od té doby asi nehrajete,
že ano, kníže, bojíte se hrát?

KNÍŽE

Ne, s vámi hraji — proč bych se měl bát?
(Stranou.)
Já znám svou hru, vím dobře, jak si vésti:
manžela bavím, aby mě měl rád,
a jeho ženu budu milovat —
Tady ať prohraji, jen abych tam měl štěstí!...
(Posadí se.)

ARBENIN

Právě jsem se byl na vás podívat.

KNÍŽE
Vím, četl jsem váš vzkaz a jednám zcela,
jak jste si přál.
ARBENIN
Tam u vás kdosi stál,
či — stála, žena, celá rozechvělá
a zmatená.
KNÍŽE
Vy jste ji nepoznal?
ARBENIN *(se smíchem)*
Myslím, že ano, kníže, vy jste vlastně
don Juan, což? Teď abych se vás bál.
Všechno jsem pochopil a prozkoumal...
KNÍŽE *(stranou)*
Nic nechápe, nic neví, to je jasné.
(Odejde stranou a odkládá šavli.)
ARBENIN
Kdybych už měl mít soka, tedy vás ne,
vás bych si nepřál.
KNÍŽE *(zmateně)*
Pročpak?
ARBENIN
Protože
mi chybí dobráctví, s nímž obyčejně
milenci počítají u muže.
(Stranou.)
Hm, nenechal se zmást... Však já tě zkruším,
hlupáku, s tou tvou sladkou idylou!
A kdybys mohl do hry vsadit duši,
klidně bych proti tobě vsadil svou.
(Hrají, Arbenin má bank.)

KAZARIN

Padesát rublíků.

KNÍŽE

Já také — stejně.

ARBENIN

Povím vám jednu historku, je to moc let,
co jsem ji slyšel, snad vás nepobaví,
já vám ji ale musím povědět,
protože mi teď nějak nejde z hlavy.
Byl šlechtic jakýsi, měl ženu, měl ji rád
a věřil jí — ty bereš, Kazarine. —
A věřil jí tak slepě, jako snad
nevěřil nikdy nikdo jiný jiné. —
To, kníže, nesmíte jen poslouchat,
to byste prohrál, musíte i hrát. —
On tedy měl rád ji a ona jeho,
žili si pokojně a k dovršení všeho
muž získal přítele, a sice tak:
jednou mu pomohl ve velmi vážné věci.
Viděl v něm člověka se svědomím a se ctí,
jenomže najednou — už nevím jak —
s jistotou vypátral, že jeho přítel
mu velmi pilně projevuje vděk —
tím totiž, že svůj čestný závazek
odplácí jeho ženě jako ctitel.

KNÍŽE

A co udělal manžel?

ARBENIN *(jako by otázku přeslechl)*

Mně se zdá,
že kníže už se ani nedívá,
co vynáší.

(Upřeně se na něj podívá.)

Vás tedy zajímá,
co dělal muž? To byste sotva uhod.
V jakési hlouposti si našel důvod
a dal mu políček... Co byste dělal vy?

KNÍŽE
Já, co bych dělal? Totéž, toť se ví. —
A stříleli se?

ARBENIN
Ne, ne, nestříleli.

KAZARIN
A na šavle se bili?

ARBENIN
Nebili.

KAZARIN
Co tedy jiného, že jsem tak smělý,
to snad se muž a přítel smířili?

ARBENIN *(s hořkým úsměvem)*
Ó ne.

KNÍŽE
Co tedy dělal?

ARBENIN
Muž? Byl pomstěn,
a zrádce nechal tak, vždyť je to prosté.

KNÍŽE *(se smíchem)*
Pak je to ale zcela nad můj um —
ten člověk jednal proti pravidlům.

ARBENIN
Proč proti pravidlům? Je to tak jisté?
Jsou pravidla pro nenávist a mstu?
(Hrají. — Mlčení.)
Vy berete... vy —
(Vstane.)

Pozor! Kníže, vy jste
podstrčil cizí kartu, tuhle tu!

KNÍŽE
Já? Poslyšte!...

ARBENIN
Dost, prosím, dost a zmizte,
je po hře... Tohle není jenom tak.
Jste...
(popadaje dech)
podvodník, jste lump a darebák!

KNÍŽE
Jak? Já — já?

ARBENIN
Ano — vy! Jste lump a baba,
a já vám za to poznamenám štít,
že pro čestného muže bude hanba
vás jenom potkat.
(Mrští mu kartami do tváře.
Kníže je tak překvapen, že neví, co dělat.
Mírnějším hlasem.)
Tak — teď jsme si kvit.

KAZARIN
Co je to s tebou?
(Pánovi domu.)
Hrome, to je člověk!
Kníže moh pustit hezkých tisícovek.

KNÍŽE *(vzpamatuje se a vyskočí)*
Pojďte! Jen krví, jenom soubojem
smyjete urážku.

ARBENIN
Já s vámi — souboj? To ne,
mýlíte se.

KNÍŽE

Jste zbabělec.

(Chce se na něj vrhnout.)

ARBENIN *(hrozivě)*

Ať jsem!
Nechoďte ke mně, jděte pryč, a honem!
Jsem zbabělec, ať jsem, to je má věc —
z vás nemá strach už ani zbabělec.

KNÍŽE

Ne, budeme se bít, však uvidíte!
Všem lidem dokážu, že padouch jste vy sám,
ne já. Všem rozhlásím...

ARBENIN

S tím počítám.

KNÍŽE *(přistoupí blíž)*

Všem rozhlásím, že s vaší ženou... víte,
jaký mám náramek a k čemu byl!...

ARBENIN

Za to jste dostal právě teď svůj díl...

KNÍŽE

Ach, to je šílené... Co teď, co teď? Je po všem,
všechno je proti mně. — Zabiju vás!

ARBENIN

Nu ovšem,
to můžete, moc rád vám pomohu,
jen rychle, dokud máte odvahu.

KNÍŽE

Ach, moje čest! Má čest!... Mou čest mi vraťte,
proboha prosím... Ne, ne, k čemu, nač...
Kdo vlastně jste, že nic vám není svaté —
jste člověk — nebo démon?

ARBENIN
Já? — Jsem hráč!
KNÍŽE *(zhroutí se a zakryje si tvář)*
Čest! Moje čest kde je!...
ARBENIN
Čest? Ani zdání!
Je pryč. Je porušena mez
dobra a zla. Teď můžeš jít kam chceš —
a nepoznáš už nic než pohrdání.
Potáhneš světem jako vyvrhel,
zůstane ti jen nářek, stesk a slzy
a radost, kterou žijí druzí,
bude tvůj nejstrašnější nepřítel.
Cit pro lásku a krásu v tobě zemře,
dnem ani nocí nebudeš mít klid —
zašlo tvé štěstí, zavřely se dveře
a ničím už je nelze otevřít.
Přátelé odpadnou jak listy z mrtvých větví,
půjdeš jak zločinec, ať budeš kdekoliv,
poneseš s sebou hanbu, o níž svět ví —
tvůj život zaživa je zlomen vedví...
Já se ti poroučím...
(Odcházeje.)
Buď hodně dlouho živ!
(Odejde.)

DĚJSTVÍ TŘETÍ

SCÉNA PRVNÍ

Ples

Výstup první

PANÍ DOMU
Baronesa už asi nepřijede;
já jí to odpustím, vím, kam ji všude zvou —
vás je mi ale líto —

PRVNÍ HOST
Co tím chcete...?

DRUHÝ HOST
Čekáte baronesu Štralovou?
Ta odjela!...

HOSTÉ
Kam? Jděte! Kdypak? Cože?

DRUHÝ HOST
Na venkov, dneska ráno.

DÁMA
Pane bože!
A pročpak? Zanevřela na město?

DRUHÝ HOST
Románky — fantazie... znáte to!
(Rozcházejí se, jiná skupina mužů.)

TŘETÍ HOST
Prý kníže Zvjozdič prohrál, slyšel jste to?

ČTVRTÝ HOST
Naopak, vyhrál — jenže falešně
a dostal políček.
PÁTÝ HOST
Byl souboj?
ČTVRTÝ HOST
Ale kde!
Nechtěl se bít.
TŘETÍ HOST
Že nechtěl? Pěkná sketa!
Krásně se vybarvil!
PÁTÝ HOST
Víckrát ho nechci znát.
ŠESTÝ HOST
Já také; hezkou věc si přišil na kabát!
ČTVRTÝ HOST
Sem dneska nepřijde?
TŘETÍ HOST
Je, myslím, bez nálady
a neopováží se.
ČTVRTÝ HOST
Už je tady.
(Kníže vstoupí, sotva mu odpovědí na pozdrav. Odejdou všichni kromě pátého a šestého hosta. Pak odejdou i oni. Nina usedne na divan.)
KNÍŽE
Já vím, že nepřicházím nijak vhod,
tentokrát ale běží o vás samu —
prosím vás, musíte mě vyslechnout.
NINA
Že musím?
KNÍŽE

Ano, ve svém vlastním zájmu.

NINA

Poněkud divný zájem.

KNÍŽE

Divný, vím
to proto, že jste vinna neštěstím,
které mě potkalo... a bojím se, že nyní
táž ruka, která zničila mou čest,
zničí i vás. — Mne pomsta nepošpiní,
já nechci mstu, jen trest, nic víc než trest;
vy ale, vy se mějte na pozoru,
váš muž je zlosyn, bídák beze cti,
nejbezcitnější ze všech lidských tvorů —
bojím se, že vás potká neštěstí...
Teď sbohem, odjíždím a všechno v sobě nesu:
že jsem byl zrazen, zničen, podveden,
ale já počkám, však on přijde den...
Zde je váš náramek — už nemá pro mne smysl.

(Arbenin je pozoruje z pozadí.)

NINA

Kníže, vy blouzníte — co je to, prosím vás?
Ve vašich letech mluvit jako dítě!

KNÍŽE

Sbohem a navždycky, už musím, už je čas.

NINA

Jedete daleko? A kampak odjíždíte —
snad ne až na Měsíc?

KNÍŽE

Ne, blíže, na Kavkaz.

(Odejde.)

PANÍ DOMU *(k jiným hostům)*

Já vás tu nechám tísnit jako v cele

a vedle máme zatím prázdný sál,
myslím, že skoro všichni se už sjeli —
prosím, mesdames, jen račte dál!
(Odejdou.)

Výstup druhý

ARBENIN *(sám pro sebe)*
Já pochyboval? Všichni už to vědí
a pošklebují se a smějí ze všech stran!...
Tak tohleto jsem chtěl, tak tohle tedy —
být pro ni zesměšněn a popliván!
A jsem jak němý, mlčím jako němý,
já, který uměl do těch tupců bít!
Všechno je pryč — vtip, pohotovost, klid
a všechno, všechno, všechno pro dvě ženy...
pro jednu, pro tu, kterou miluji,
která je má a nevydám vám ji —
ne, nikdy! Vy ji soudit nebudete,
já určím trest — a vám ji nevydám,
je moje, moje, ano, jen se smějte —
já budu soudit, jenom já, já sám.
(Ukazuje si na srdce.)
Všechno je pryč a všechno bylo marno!
Žít s ní už nemohu, a s jiným nesmí žít...
já, já ji miluju, já. —
(Jako by se ulekl.)
Ano, ano,
umře — jsem tvrdý, nesmím povolit!
Ne já, to osud chtěl, to osud
chtěl, abych miloval a ona zradila...

miluje jiného — a já tu jsem jen pro smrt,
jen pro zločin, pro dokonání zla!
Jak žít, jak ještě žít, teď po tom po všem!
Můj Bože, vezmi si ji ode mne!
Jako svou zástavu ji do tvých rukou vložím,
a ty jí odpusť, přijmi mezi své —
já nejsem Bůh, jen muž — a neodpouštím!...
(Je slyšet zvuky hudby.
Přechází sem a tam, najednou se zastaví.)
Je tomu deset let, co jsem se dal
na cestu zkázy; hrál jsem tehdy, hrál
a prohrál vše, bylo to víc než ztráta —
už tenkrát jsem znal dobře cenu zlata,
jen cenu života jsem nechápal;
v zoufalství jsem si koupil dávku jedu,
pak jsem se znovu vrátil ke kartám —
a sedím, v jedné ruce limonádu,
v druhé pikovou čtyřku, v kapse mám
poslední rubl, vedle jed — krev stydne:
buď bohatství a život — nebo nic!
Štěstí mi přálo, bylo ke mně vlídné —
vyhrál jsem všechno zpět a ještě víc.
Jed byl už zbytečný, já ho však schoval
a nosil s sebou, ať jsem šel kam šel,
jak oko v hlavě jsem ho opatroval
pro černý den — a ten už nadešel!
(Rychle odejde.)

Výstup třetí

PANÍ DOMU, NINA, *několik dam a kavalírů. Při posledních slovech vejdou.*

PANÍ DOMU
Teď malou přestávku na přání našich dam.

DÁMA *(druhé)*
Já horkem roztaju — a přitom nejsem z ledu.

PETROV
Nastasjo Pavlovno, nezazpíváte nám?

NINA
Já žádné nové písně nedovedu —
a staré omrzely už i mne.

DÁMA
Ne, Nino, zazpívej nám, prosím tě!

PANÍ DOMU
Alespoň jednu přece dovedete —
taková umělkyně jako vy!

NINA *(zasedne k pianu)*
Dobrá, když budete tak laskavi
a hezky pozorně mě vyslechnete,
za trest — a ten vás jistě napraví.
(Zpívá.)
Když ze smutku a z nepokoje
sklání se k pláči hlava tvá,
nic netrápí se srdce moje,
neboť jsi s druhým nešťastna.
*
A vím, že celé bytí tvoje
červ stesku tajně užírá,

a vím, že on tě nemiluje
takovou láskou jako já.

*

Když pohled tvůj však jasem bleskne
a štěstí zatřpytí se v něm,
jsou oči moje k smrti teskné
a peklo hoří v srdci mém.

Výstup čtvrtý

PŘEDEŠLÍ *a* ARBENIN.

Ke konci třetí strofy vejde a opře se lokty o piano. Ona ho uvidí a zarazí se.

ARBENIN

Jen pokračujte, píseň není celá.

NINA

To stačí, konec už jsem zapomněla.

ARBENIN

Jen dál, ať víme, jak to dopadne;
napovím vám.

NINA *(v rozpacích)*

Ne, raději už ne.
(Stranou, paní domu.)
Není mi dobře.
(Vstane.)

HOST *(druhému)*

V každé módní písni
jsou slova, kterým chybí jemnocit,
a žena se je stydí vyslovit.

DRUHÝ HOST

Náš jazyk je spíš upřímný než přísný

a dámským rozmarům se nedvoří.

TŘETÍ HOST

Ba — je v něm tolik svobody a mládí
že nedovede snášet příkoří;
nu, zato my je snášíme — a rádi.

(Podává se zmrzlina. Hosté se rozcházejí na druhý konec sálu a jednotlivě odcházejí do druhých pokojů, takže Arbenin a Nina zůstanou nakonec sami. Neznámý se objevuje v pozadí scény.)

NINA *(k hostitelce)*

Je mi moc horko, já se trochu zchladím,
sednu si tuhle stranou, „do stínu".

(K muži.)

Miláčku, přineseš mi zmrzlinu?

(Arbenin sebou trhne a jde pro zmrzlinu: když se vrací, vsype jed.)

ARBENIN *(stranou)*

Pomoz mi, smrti.

NINA *(jemu)*

Mně ti, nevím z čeho,
je nějak úzko, bůh ví, co to mám —
jako by mělo přijít něco zlého.

ARBENIN

Já, Nino, někdy věřím předtuchám.

(Podává jí zmrzlinu.)

Lék, prosím, dobrý, vyléčí tě.

NINA

Ochladí.

ARBENIN

Ovšem, znamenitě.

NINA

Je tu tak teskno.

ARBENIN

Jaký div!
Vždyť mezi lidmi dovede být svěží,
jen kdo se smíří s hloupostí a se lží,
toť všechno, z čeho je svět živ.

NINA

Máš pravdu, to je strašné!...

ARBENIN

Strašné!

NINA

Nenajdeš čistou duši...

ARBENIN

Už ne.
Věřil jsem, že jsem našel — byl to klam. —

NINA

Co říkáš?

ARBENIN

Říkám, že už nehledám...
našel jsem tebe, v celém světě jednu. —

NINA

Jsi nějak bledý.

ARBENIN

Z tance vždycky zblednu.

NINA

Jdi — ještěs nebyl v kole, já to vím.

ARBENIN

Pak blednu asi tím, že netančím.

NINA *(podá mu prázdnou misku)*

Evžene, dej to na stůl, buď tak hodný.

ARBENIN *(vezme ji)*

Dojedla všechno, všechno do dna!
A pro mne nic... nic... všechno do dna!

(Přemýšlí.)
A nelze zpět — tak na střepy,
ať nikdo třetí netrpí.
(Upustí misku na zem a rozbije ji.)

NINA
Copak to děláš!

ARBENIN
Ale nic, nic... to jen...
není mi dobře, pojďme, půjdu spát.

NINA
Máš pravdu, pojďme — anebo jsi snad,
miláčku, dnes byl se mnou nespokojen?

ARBENIN
Ne, spokojen, a velmi tentokrát.
(Odejdou.)

NEZNÁMÝ *(sám)*
Málem mě zmohl soucit, jednu chvíli
bych ho byl s chutí srazil, zlosyna...
(Zamyslí se.)
Ne, ať se dokoná, co hvězdy předurčily,
a potom přijde moje hodina. —
(Odejde.)

SCÉNA DRUHÁ

Výstup první

Arbeninova ložnice.
Nina vejde, za ní komorná.

KOMORNÁ
Milostpaní, vy jste tak divně bílá.
NINA *(odkládá náušnice)*
Jsem nějak nemocná.
KOMORNÁ
To jste se unavila.
NINA *(stranou)*
Mám starost o muže, co to s ním vlastně je?
Mlčí a dívá se tak nějak podivně.
(Komorné.)
Je mi až k zalknutí; to asi od korzetu —
co šaty, sluší mi, vypadala jsem k světu?
(Přistoupí k zrcadlu.)
Máš pravdu, skutečně, jsem bledá jako smrt;
co, v Petrohradě nemá nikdo barvu!
Jen jedna stará kněžna buď jak buď
má ruměnec — z barviček, pro parádu...
(Rozpouští si vlasy a zaplétá cop.)
Svět je jen klam a mam. — Podej mi šál!
(Usedne do křesla.)
Ach, to byl valčík! Jen jsem zakroužila,
a vznášela jsem se jak ve snách dál a dál
a jako zmámenou mě táhla divná síla
a srdce svírala, nebyl to žal
a radost také ne... Ty, Sašo, dej mi knížku! —

Ten mě zas pěkně potrápil, ten kníže —
blázínek, co to všechno povídal...
že jede na Kavkaz... váš muž je zlosyn...
neštěstí... Blouzní!

KOMORNÁ

Mám to odnést, prosím?
(Ukazuje na šaty.)
Nech to.
(Nina se zamyslí.) Ve dveřích se objeví Arbenin.)

KOMORNÁ

Mám, prosím, odejít?

ARBENIN *(komorné tlumeně)*

Jdi!
(Komorná neodchází.)
Běž!
(Komorná odejde. On zamkne dveře.)

Výstup druhý

ARBENIN *a* NINA.

ARBENIN

Myslím, že ji už nepotřebuješ?

NINA

Ach, to jsi ty!

ARBENIN

Já.

NINA

Mě ti bolí hlava;
sáhni, jak hoří — cítíš? Nejsem zdráva.
Neměla jsem si brát tu zmrzlinu,
asi že se mi plíce zastudily,

viď, nemyslíš... co?

ARBENIN

(roztržitě)

Ano, zmrzlinu...

NINA

Musím ti ale něco říci... víš, můj milý,
ty ses tak změnil za poslední čas —
když řekneš slovo, všechno na mě padá,
a když se podíváš, jde po mně mráz. —
A tímhle vším je vinna maškaráda,
co živa na žádnou už nepůjdu.

ARBENIN *(stranou)*

Nepůjdeš, to už ponech osudu.

NINA

Co vznikne z pouhé neopatrnosti!

ARBENIN

Tak! Z neopatrnosti?

NINA

Bohužel!

ARBENIN

Tos mohla vědět dřív a mělas po starosti.

NINA

Znát dřív tvou povahu a toto vše,
neměla bych tě dneska za muže;
ty by ses netrápil a já bych netrpěla —
a teď to tedy mám, mám, co jsem chtěla!

ARBENIN

A k čemu je ti moje láska, viď — co s ní?

NINA

Jakápak láska? Život — k čemu je mi?

ARBENIN *(usedne vedle ní)*

Máš pravdu, život je jen poblouzení.

Dokud krev kypí celou bytostí,
je všechno radost, jas a sláva sama —
jenomže z vášní, toužení a snů
nechá nám čas jen soumrak, tmu a tmu.
Ne, co je život, co? Hádanka dávno známá,
vhodná jen pro cvik dětských rozumů.
První je zrození, pak přijde smutné drama
útrap a starostí a skrytých ran —
a nakonec je smrt... a všechno je to klam!

NINA *(ukazuje si na prsa)*
To je ti strašný žár.

ARBENIN *(pokračuje)*
To přejde, to nic není. —
Život je drahý po určitou mez:
dokud je krásný, což je okamžení...
Život je totéž jako ples —
tančíš a točíš se a hoříš sladkou něhou
a vidíš samý jas a slyšíš hudbu hrát —
pak domů přijedeš a zbyde z toho všeho
jen hořká únava a pomačkaný šat...
Kdo v mládí umře, dobře je mu;
nejlepší je, dát sbohem všemu,
než návyk duši připoutá
k bezduché poušti života;
nejlepší je, se k nebi vznésti,
dokud nás neštve nepokoj
a se smrtí je lehký boj —
ne každý však má toto štěstí.

NINA
Ne, já chci žít.

ARBENIN
Co s tím!

NINA

Ne, Evžene,
vždyť já jsem nemocná, je mi tak strašně zle.

ARBENIN

Jsou horší bolesti, má milá, nezapomeň,
že přece netrpíš ty jediná.

NINA

Zavolej doktora, jdi, jdi a pošli pro něj!

ARBENIN

Život je věčnost — smrt jen vteřina.

NINA

Ne, já chci žít, chci žít.

ARBENIN

A potom v ráji
své mučedníky slavně uvítají...

NINA *(v úleku)*

Prosím tě proboha, jdi, prosím tě, tak jdi,
zavolej doktora!

ARBENIN *(vstane, chladně)*

Ne, nezavolám, Nino. —

NINA *(po odmlce)*

Nežertuj, umřu, umřu tvojí vinou —
zavolej... to je hřích — žertovat se smrtí!

ARBENIN

Doktora k smrti nepotřebujete.

NINA

Ne, to je zločin... pomoc... pošli... jděte!
Jsem tvoje žena!

ARBENIN

Ach, to vím, to znám!

NINA

Slituj se, žár mi srdcem prohořívá,
slituj se přece... umřu... umírám.

ARBENIN

Tak brzy? Ještě ne.
(Dívá se na hodiny.)
Ne, ještě chvíle zbývá.

NINA

Ty už mě nemiluješ.

ARBENIN

Ano, snad...
Za co tě také mohu milovat?
Snad za tu hrůzu, za to peklo v duši?
Ne, bože můj, ne, já jsem rád, že trpíš,
rozumíš, ano, já jsem jenom rád!
A ty, a ty chceš po mně ještě lásku!
Jen řekni — málo jsem tě miloval?
Všechno jsem opustil a všechno jsem dal v sázku —
a od tebe — co více jsem si přál
než něžné pousmání, vlídný pohled...
A co jsem dostal? Zradu, klam a lež!
Ne, nevěřil jsem, že mě podvedeš!
Mne za polibek hlupáka... mně tohle,
mně, který bych byl duši dal i krev
za jediné tvé slovo, za úsměv...
Mě zradit? Mě? A takhle brzy?...

NINA

Jen aspoň vědět, čím jsem vinna, čím,
potom bych...

ARBENIN

Mlč! Mlč, nebo zešílím!
Kdy jenom bude konec téhle hrůzy!

NINA

Náramek — kníže našel... Vždyť víš sám,
jak je to hloupé věřit pomluvám —
a přece věříš.

ARBENIN

Tak! Tak to byl klam
a já se mýlil!... Ano, zmýlil, ano —
snil jsem o řadě jasných, čistých dní,
o lásce, o štěstí — a osud jednou ranou
rozbil to všechno jako blouznění!
Kdybych byl směl jen doufat jako kdysi,
v sen bych byl změnil naše životy,
i svoje srdce uštvané bych vzkřísil —
tys ale nechtěla, ty, ano, ty!
Jen plač, jen plač ty svoje ženské slzy!
Vyplač tu vodu — však ji dávno znám!
Já, muž, jsem plakal z lítosti a z hrůzy,
ze stesku, z hanby, ano, já, já sám.
A co ty víš o pláči, o bolesti,
o stesku muže, co víš doposud?
Když pláče muž, jdi stranou, jdi mu z cesty,
v duši má peklo, v rukou... v rukou smrt.

NINA *(v slzách padne na kolena a vztáhne ruce k nebi)*

Smiluj se, Pane, na nebeské výši!
Buď spravedlivý, pomoz, shlédni sem!
On nechce znát, ty ale víš a slyšíš —
buď spravedlivý, nezhřešila jsem!

ARBENIN

Mlč! Mlč a nelži aspoň před Bohem!

NINA

Ne, nelžu, nelžu, vím, co po mně žádá,
a neznesvětím jeho jméno lží.

Bůh ví a rozsoudí, jak náleží —
v něm je tvůj trest a moje pravda.

ARBENIN *(který zatím chodí po pokoji se založenýma rukama)*

Modli se, Nino, umřeš za pár chvil
a bude konec všemu, co tě souží —
já všechno zatajím, aby svět nesoudil,
a půjdeme jen tam, tam — na soud boží!

NINA

Já umřít? Ne! Já umřít? Teď, teď hned?

ARBENIN *(se smíchem)*

Já věděl, děvenko, že vás to vzruší.

NINA

Smrt, smrt! Má pravdu — smrt... a srdce buší,
buší...

ARBENIN

Na plese jsem ti podal jed.
(Mlčení.)

NINA

Ne, nevěřím, ne, ne... máš přece duši —
(vrhne se k němu)
proč se mi vysmíváš?... Ne, ty, a zabíjet?
Mě, moje mládí, mě, tak chladně,
nevysmívej se, proč se odvracíš —
pojď sem, pojď ke mně, pojď sem blíž,
netrap mě, netrap, podívej se na mne...
podívej...
(Pohledí mu přímo do očí a uskočí.)
Smrt máš v očích, Evžene!
(Klesne do křesla a zakryje si oči.
On k ní přistoupí a líbá ji.)

ARBENIN

Ano, ty umřeš — a já ještě ne,
zůstanu sám a sám do toho dne,
kdy přijde smrt a odvede mě s sebou.
Navěky sám, už nikdy, nikdy s tebou!
Tebe si bílý anděl ještě dnes
odnese do nebes.
(Pláče.)
A já tě miluju, miluju tě i nyní
a nechci znát tvůj hřích už ani v myšlenkách.
Teď končí moje msta a nic už nepošpiní.
Teď pláču před tebou, já, já — tvůj vrah...
(Mlčení.)

NINA *(se ze všech sil vzchopí a vyskočí)*

Umírám... pomoc! pomoc!... nenechte mě —
jed, pálí... neslyšíte... umírám...
Jsi chytrý... nikdo neví, nikdo... nejde...
Ale je Bůh a rozsoudí on sám —
ty, ty jsi vrah — a já tě proklínám!
(Nedoběhne ke dveřím a padne beze smyslů.)

ARBENIN

Proklínáš! Darmo, Nino, darmo —
mě proklel Bůh.
(Přistoupí k ní.)
Je konec za pár chvil...
ubohá — já tak strašně, strašně, ano,
tak nelítostně, krutě zahubil...
(Stojí se založenýma rukama.)
Jak bledne, bílá!
(Chvěje se.)
Bože, ale bože —

tak klidná, bez výčitky, jako v snách...
Snad přece...

NINA *(slabě)*
Sbohem, Evžene, je po všem...
Umírám bez viny a ty jsi vrah...

ARBENIN
Ne, tys mě zradila a vědělas to,
jen řekni, mluv... já nebyl oklamán,
zradilas mě, viď, viď... tak hrát s mou láskou
může jen peklo, jenom ďábel sám! —
Slovíčko, Nino... promluv... řekni, milá!
Nic už ti nepomůže, zahyneš...
Nikomu nikdy neřeknu, co bylo...

NINA
Je po všem, po všem... Bože, čiň, co chceš...
jsem bez viny, ty víš.
(Zemře.)

ARBENIN *(přistoupí k ní a rychle se odvrátí)*
Ne, to je lež!
(Klesne do křesla.)

DĚJSTVÍ ČTVRTÉ

SCÉNA PRVNÍ

Výstup první

ARBENIN

(sedí u stolu na divaně)

Sám v sobě bojovat, sám sebe bít!...
Nemohu dál, jsem příliš znaven...
V duši mi leží jako kámen
jakýsi těžký, klamný klid...
Jen chvílemi, když klesne hlava,
duše se lehce zachvěje,
chce doufat, že je naděje,
a ještě cosi očekává.
Je po všem, po všem, skončil žal?
Nebo má trýzeň půjde dál? —
Ne, přejde čas a všechno změní,
paměť se zhroutí tíhou let,
čas musí přinést zapomnění
a srdce přestat krvácet!

(Zamyslí se, náhle zvedne hlavu.)

Ne, vzpomínky jsou neúprosné,
nezapomenu, není možné...
Vidím... je tu.... Jen pros a křič...
Je tady... Pryč, pryč, hade, pryč!

(Hlava mu klesne na ruce.)

KAZARIN
Dověděl jsem se o neštěstí,
které tě stihlo. — Osud tomu chtěl.
Každý tu máme svoje strasti,
jinak to nejde — bohužel.
(Mlčení.)
A dost, nech toho, tvař se přeci
zas jako člověk... Nač ten žal?
To nech až pro lidi, co mně bys lhal,
vždyť přece vím, co jsme — jsme herci.
V tobě se sice nikdo nevyzná —
já ale ano. Skoro se mi zdá,
žes dneska v noci seděl u kartiček —
jsi nějak bledý... Ale nesmím křičet,
máš tady příbuzné... jdou k nebožce.
Nic ve zlém, hochu, sbohem, nezlob se,
zítra si promluvíme, teď už půjdu.
(Odejde.)

Výstup třetí
Příbuzní přicházejí.

DÁMA *(neteři)*
Je poznamenán božím prokletím,
byl zlý a špatný manžel, špatný syn...
Připomeň mi, že musím do obchodu
pro látku na smutek. To pořád jen
pro příbuzenstvo sahat do pokladny
a vyhazovat, přitom příjem žádný,

já říkám — přivedou mě na buben.

NETEŘ

Tetičko, co se stalo sestřenici?
Proč umřela?

DÁMA

Proč? To je lehká věc —
protože dnešní svět je blázinec.
Vy ještě zakusíte pěkné věci.
(Odejdou.)

Výstup čtvrtý

Z pokoje zesnulé vyjdou doktor a starý pán.

STARÝ PÁN

Vy jste tu byl, když Nina umřela?

DOKTOR

Ne, nestačili pro mne dojít... Ale
ta zmrzlina už nadělala zla!
A já to, prosím, říkal neustále,
že se zmrzlinou na plesích je kříž!

STARÝ PÁN

Ale ten katafalk — já zůstal koukat,
ta nádhera, ten krásný drahý brokát!
Můj bratr, nebožtík, měl zrovna týž.
(Odejde.)

Výstup pátý

DOKTOR *(přistoupí k Arbeninovi a vezme ho za ruku)*

Vám je teď zapotřebí odpočinku,

to si nesmíte tak strašně brát.

ARBENIN *(trhne sebou)*

Ech!...

DOKTOR

Trápíte se příliš, jděte spat,
jděte si zdřimnout, aspoň na chvilinku.

ARBENIN

Zkusím to.

DOKTOR

Zkuste, však vy usnete.
Jí stejně pláčem nepomůžete.
Musíte šetřit sebe.

ARBENIN

Sebe — k čemu?
Mně už se vůbec nic nemůže stát.
Nastavoval jsem prsa všemu zlému,
strastem a bolestem — a dosavad
jsem živ, živ... Toužil jsem po blaženosti
a dobrý Bůh mi seslal anděla,
ale můj dech, můj pohled plný zla
v něm poskvrnil a zvrátil, zničil božství...
Kde je, kde je?... Je mrtva, zemřela —
má božská, krásná, drahá, sladká bytost!
Chápete... pochopíte moji lítost? —
Jedinkrát v životě jsem nezištně
zachránil člověka — a on mě zradil!...
Víš, posloucháš mě... slyšíš, slyšíš mě?
Všechno mi vynahradil... vynahradil!...
(Odejde.)

DOKTOR

Je vážně nemocen... To není žert,
co prožil... trpí, zahubí se žalem —

žít bude, za to ručím, ale
bojím se, že by mohl zešílet.
(Na odchodu se srazí s dvěma příchozími.)

Výstup šestý

Vejdou: Neznámý a kníže.

NEZNÁMÝ
Chcem vidět Arbenina, dovolíte?
Jen na okamžik, prosím, smíme dál?
DOKTOR
Opravdu nevím, pánové, snad víte —
žena mu zemřela.
NEZNÁMÝ
Ach, jaký žal!
DOKTOR
Je strašně zničený a zarmoucený.
NEZNÁMÝ
Ubožák!... Ale doma je — či není?
DOKTOR
Je, ano, ale...
NEZNÁMÝ
To je přece řeč!
Mám pro něj velmi důležitou věc.
DOKTOR
Ach — vy jste přátelé?
NEZNÁMÝ
Nu, nu ano, my...
tak trochu, přišli jsme se spřátelit.
DOKTOR

Je vážně nemocen a má mít klid.

KNÍŽE *(ulekne se)*
Nemocen? Těžce? Leží v bezvědomí?

DOKTOR
Ne, chodí, přemáhá se, ubožák,
a mluví.

KNÍŽE
Díky bohu! Aspoň tak!
(Doktor odejde.)

Výstup sedmý

KNÍŽE
Konečně!

NEZNÁMÝ
Teď už vám nic nezabrání.
Jen jste-li pevný ve svém odhodlání.

KNÍŽE
Jen prosím, abyste mi zaručil,
že vaše podezření není plané.

NEZNÁMÝ
Vy ještě dáte na iluze? Já ne.
My oba sice máme tentýž cíl —
nenávidíme jej, vy ale, kníže,
neznáte jeho duši. Je jak hrob:
hluboká, temná — co k ní přijde blíže,
je pohlceno, navždy, beze stop.
Za důkaz pokládá už podezření
a za urážku nechce nic než mstu.
V ní vidí zákon, cíl a očistu.
Tak náhlá, nečekaná smrt — to není

jen tak, jen samo od sebe, to vím
tak dobře, jako že mám srdce v těle.
A vím, že vy a on jste nepřátelé —
skutečně velmi rád vám posloužím.
Chcete se bít — a tak se tedy bijte,
budu vám svědkem.

KNÍŽE
Odkud ale víte,
že on mě včera urazil?

NEZNÁMÝ
Moc rád
bych vám to řekl — nudilo by vás to,
proč o tom také dlouze vykládat,
když si to povídá už celé město?

KNÍŽE
Ach, bože můj!

NEZNÁMÝ
Vy jste snad poněkud
až příliš citlivý.

KNÍŽE
Vy nechápete
a nerozumíte, co je to čest a stud.

NEZNÁMÝ
Opravdu ne. — Vy ale buď jak buď
znenáhla také pozapomenete,
budete donucen.

KNÍŽE
Kdo vlastně jste?

NEZNÁMÝ
Doufám, že nepotřebujete moje jméno, —
Jsem... ujal jsem se vaší cti, jsem zde
a jsem váš přítel; ostatní je jedno.

Počkejte! Pozor... tiše, někdo jde. —
On, to je on... Teď, prosím, odejděte,
nepotřebuji svědka, chci být sám...
Až bude třeba, já vás zavolám...
Mám s ním své jednání.

KNÍŽE

Když tedy chcete.

(Odejde stranou.)

Výstup osmý

ARBENIN *se svící.*

ARBENIN

Smrt! Smrt! To slovo... všade je tu smrt,
to slovo... jsem jím celý proniknut,
a pronásleduje mě, pořád se mnou...
všade ji tady vidím... mrtvou, němou.
Tak tichounce tam spí, snad jenom spí,
bezpečná, něžná, klidná jako dítě,
dívá se k otevřené věčnosti
s úsměvem, jako kvítek na úsvitě...
To nebyl omyl, ne, to nebyl klam,
to není možné... Byla, byla vinna —
kdo může tvrdit, že to bylo jinak?
Má někdo důkazy? Ne, nikdo. — Já je mám.
Když jí jsem neuvěřil, pak se táži:
Komu mám věřit? Komu? Jakým lžím?
Kdo v celém světě se mi opováží
dokázat omyl?

NEZNÁMÝ

Já se odvážím!

ARBENIN *(zprvu se ulekne a ucouvne, pak mu přiblíží svíci ke tváři)*
Kdo jste?

NEZNÁMÝ
Tvůj dávný přítel, Jevgeniji,
tvůj velmi dávný, starý, věrný druh —
jak vidíš, ještě jsem a ještě žiji.

ARBENIN
Mluvte, kdo jste!

NEZNÁMÝ
Kdo jsem? Tvůj dobrý duch,
aniž co víš, jsem s tebou, vždy a všade,
pokaždé přijdu v jiné podobě
a v jiném úboru, vím o tobě
víc než ty sám. Byl jsem na maškarádě
a varoval jsem tě, snad vzpomínáš.

ARBENIN *(trhne sebou)*
Nemám rád proroky — a vás už mám ažaž,
říkám to zcela vážně, žádám vás,
abyste šel.

NEZNÁMÝ
Ne, hochu, vyháněj mě,
dělej co chceš, já nedám na rozkaz
a nedám ani na tvůj rázný hlas —
a zůstanu. Už vidím zcela zřejmě,
že jsi mě nepoznal. Já nejsem z těch,
koho by mohlo trochu pohrůžek
zahnat jen tak od velikého cíle.
Zůstanu tady, neboť tato chvíle
je cíl mých dlouhých hodin, dnů a let
a zlého trmácení po zlém světě —
spíš umřu, než bych couvl o krok zpět.

ARBENIN

I já jsem takový, když tedy chcete,
a nechvástám se tím.
(Sedne si.)
Nu — mluvte dál.

NEZNÁMÝ

Před pěti lety jsi mě poznával,
moc dobře, Arbenine. Byl jsem mladý,
vznětlivý, nezkušený, bohatý
a znali jsme se spolu. Nu, a ty —
tys byl už tehdy stejně zlý a chladný,
jak ďábel sám jsi pohrdal kde čím
a pyšnil ses a vychloubal ses tím —
snad z rozumu, snad z vášně, nevím, z čeho.
Tvou duši nechám stranou — což ji znám?
Té rozumí jen bůh — a jen on sám
byl schopen stvořit něco takového.

ARBENIN

Úvod je pěkný.

NEZNÁMÝ

Závěr bude též. —
Jedenkrát jsi mě zlákal na partii —
jen přemýšlej, však ty si vzpomeneš —
a obehráls mě tenkrát, Jevgeniji,
o velké peníze. Já jsem se bál
přísného otce — proto jsem hrál dál,
abych si uhrál svoje zlato zpátky.
Tys mě vzal do drápů, ač ještě mlád,
a nepustil. Nu ovšem, boj byl krátký —
já znova prohrál všechno napořád.
A byl jsem zoufalý a prosil jsem tě
a zapřísahal vším na božím světě —

ty ses jen smál a těšil se svým zlem.
Proč jsi mě neprobodl kinžálem!
To bylo lepší, nebo aspoň stejné.
I takto — připravils mě o život.
Měls ale aspoň tušit, že zlé sémě
přinese jednou neméně zlý plod.
(Arbenin chce vyskočit, ale zamyslí se.)
Já opustil od oné strašné chvíle
ženy a lásku, štěstí mladých let,
sny, slasti, všechno, co mi bylo milé,
a na světě mi vyvstal nový svět —
svět vyvrženců, neznámý a zvláštní,
svět těch, kdo už jen marně doufají,
svět samolibých duší, chladných vášní
a utrpení, které opájí.
Pochopil jsem, že zlato je pán světa,
a poklonil jsem se mu. Přešla léta
a bohatství i zdraví bylo pryč,
uzavřely se pro mne dveře štěstí
a nezůstalo mi už vůbec nic
krom jedné jediné a srázné cesty:
uzavřít smlouvu s osudem,
že budu tím, čím právě jsem.
Co že se chvěješ? Počkej s tím, můj milý,
nic nevíš, nerozumíš mému cíli —
buď klidný, já ho velmi dobře znám.
Nu — opakuj to, zeptej se mne: Kdo jste?

ARBENIN

Pryč! Jdi mi z očí!... Už tě poznávám.

NEZNÁMÝ

Pryč? Ale ne, to nebude tak prosté! —
Ty ses mi tehdy smál, já ubožák

jsem mlčel — zkusme to dnes naopak!
Doslechl jsem se, je to snad pár neděl,
že prý jsi ženatý a bohatý,
bylo mi hořko, zvláště když jsem věděl,
že mně se lepí smůla na paty
všude a vždy, ať žiji sebelépe —
i řekl jsem si: je-li štěstí slepé,
ty jdi a vyrovnej tu divnou věc,
sleduj ho neustále, bez přestání.
A také jsem to dělal. Nakonec
mé útrapy a moje namáhání
zvítězily a odkryly mi cíl.
Poslyš, co řeknu:
(Protáhle.)
Ty jsi zavraždil
svou ženu!...
(Arbenin ucouvne. Přistoupí kníže.)

ARBENIN
Já? Já zavraždil?... Vy tady?
Vy, kníže, vy?

NEZNÁMÝ *(poodstoupí)*
Klid, jen se ovládni —
já začal, kníže poví ostatní.

ARBENIN *(upadá v zběsilost)*
Tak — úmluva!... Vy spolu dohromady!...
Výborně, mám vás v rukou... teď vás mám! —
Ne, vy jste tady pány... jste tak silní...
bojím se vás... a podrobím se vám...
Vy proroci, vy věštci neomylní —
jakou já chudák mám dát odpověď?
Nic. Neznám, nemám žádnou... Teď se smějte,
přemohli jste mě, prosím, a když chcete,

dám hlavu na špalek — a třeba hned. —
Což nevidíte, že mám dosti síly
a rozumu? Snad jste si nemyslili,
snad nedoufáte, že mě její smrt
zbavila všeho? Ano, mám, mám hoře,
přesto vám ale zaplatím, a dobře,
tak dobře, jako vždycky doposud.
Má osoba už tedy neznamená
pranic — nu ovšem, díky pomluvám. —
Rozumím vám a nedivím se vám.
Ta scéna byla dobře vymyšlena,
jen závěr selhal, přišla malá změna.
Znamenitě!... I tenhle mladíček
se na mne sápe — to jste domluvili?
Nestačil tedy jeden políček?
Vy chcete druhý? Ovšemže, můj milý!
Život vás omrzel — a jaký div,
žít život hlupáka a šaška na náměstí
je skutečně až příliš skrovné štěstí,
v tom případě je lépe nebýt živ.
Nemějte strach — ač mě to málo láká,
zajdete správně smrtí darebáka.

KNÍŽE
Však uvidíme! Pospěšte si...

ARBENIN
Jdem.

KNÍŽE
Teď teprve se smířím s osudem.

NEZNÁMÝ *(zastavuje se)*
A na hlavní jsme zapomněli.

KNÍŽE *(zastaví* ARBENINA*)*
Stůjte —

musím vám ještě říci, že jste mě
obvinil sice troufale a krutě,
obvinění však bylo bezcenné
a nesmyslné... Vaše žena byla
bez viny... Když jsem chtěl vše vysvětlit,
urazil jste mě. — Teď snad můžem jít.

ARBENIN

Jak? Co? Jak to?

NEZNÁMÝ

Tvá žena nezhřešila,
byls k ní až příliš krutý.

ARBENIN *(chechtá se)*

Ano, snad...
Budete ještě dlouho žertovat?

KNÍŽE

Ne, nežertuji, přísahám vám, ne, ne. —
Náramek, který patřil vaší ženě,
náhodou našla někde na zemi
baronesa, a tak se dostal ke mně.
Ostatní dobře víte, zdá se mi.
Sám jsem se zmýlil, ale vaše paní
mě zcela jednoznačně odmítla.
Vědět, že z toho vzejde tolik zla,
jistě bych nebyl toužil po setkání.
A ještě tohle — baronesa vám
zde v tomto listě všechno přiznává...
A čtěte rychle, škoda každé chvíle.
(Arbenin se podívá na dopis a čte.)

NEZNÁMÝ

A copak, copak, co tak zasmušile?
(Zvedne oči k nebi, s přetvářkou.)
Zločinec trpí, bude trpět dál,

zemřela nevinná — ach jaký žal!
Zašla a zahynula její krása,
je mrtva, zločinec ji utýral —
zato ji ale čeká v nebi spása!
Kdo uměl jejím očím rozumět,
viděl v nich jasný, čistý vnitřní svět...
Ach jaké hoře, jaké hoře!
Kdo by si byl jen mohl pomyslet,
že tento květ, že tento krásný květ
tak nenadále zničí hrozná bouře!
Co mlčíš, nešťastníku, neslyšíš?
Plač, rvi si vlasy, naříkej a křič —
ta už se k tobě nikdy nenavrátí!

ARBENIN *(vrhne se na ně)*
Zardousím vás, vy... zničím vás, vy kati!
(Náhle zeslábne a klesne do křesla.)

KNÍŽE *(hrubě do něho strčí)*
Lítost vám nepomůže... Pojďte ven,
pistole čekají... ať rozhodnem! —
On neslyší, on neposlouchá... cože?
Nezmátl se mu rozum?...

NEZNÁMÝ
To je možné.

KNÍŽE
Vy jste mi všechno zkazil.

NEZNÁMÝ
Možná, snad
každý jsme přišli kvůli jiné pomstě,
já jsem mu plně dal, co jsem měl dát —
pro vás je teď už asi pozdě.

ARBENIN *(vstane s divokým pohledem)*
Co jste to říkal?... Byl jsem přesvědčen,

že zradila... Hned mi to opakuj...
Ne, byla vinna... strašný černý den...
Odpusť mi, odpusť, odpusť, bože můj!
(Chechtá se.)
A pláč a prosby... ještě, ještě sténá...
Všechno jsi odpustil? Ach, tolik zla!
(Padne na kolena.)
Prosím vás, prosím, padám na kolena —
řekněte: opravdu mě zradila?
Řekněte ano — copak jste tu byli?
Chci, prosím, abyste ji obvinili!
Viděls mi do duše? Ne. — Tak co chceš!
Zmýlil jsem se, vy také tak, vy též...
A řekl jsem jí potom: To je lež!
(Vstane.)
To jsem jí řekl... vám, vám řeknu ale:
vrah nejsem já.
(Hledí upřeně na Neznámého.)
Jen mluv a neotálej,
buď upřímný, můj milý příteli,
alespoň ke mně... proč jsi byl tak zlý?
Vždyť já ji miloval — a kdybych mohl,
nedal bych za nic, za nic ani bohu
jedinou její slzu... Vím, já vím...
A přece ti to všechno odpouštím.
(Padne mu na prsa a pláče.)

NEZNÁMÝ *(hrubě ho odstrčí)*

Vzpamatuj se... a mlč už, mlč, nech toho...
(Knížeti.)
Pojďme s ním na vzduch, odveďme ho ven,
ať přijde trochu k sobě...
(Vezme ho za ruku.)

Arbenine!

ARBENIN

Už nikdy spolu, nikdy... pojďme k Nině...
sem pojďte, tuhle... pojďte, semhle... sem!
(Vytrhne se jim a vrhne se ke dveřím pokoje, kde je katafalk.)

KNÍŽE

Zadržte ho!...

NEZNÁMÝ

Co chcete ještě více —
i tento hrdý duch je nyní zničen!

ARBENIN *(vrací se s hrozným stenem)*

Teď, tady... podívej se... nevidíš?
(Přiběhne do středu scény.)
Já jsem ti říkal, že jsi krutý, víš?
(Padne na zem a sedí, zpola leže s nehybnýma očima. Kníže a Neznámý stojí nad ním.)

NEZNÁMÝ

Hledal jsem pomstu, pomstu, a jak dávno!
Dosáhl jsem jí plně... Teď ji mám!

KNÍŽE

On zešílel... je šťastný, šťastný... ano —
a já?... Má čest je navěky ta tam!